

Державний торговельно-економічний університет

Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Зовнішньоторговельний потенціал торгівлі України
послугами з ЄС»**

**(на матеріалах ГО «Українська асоціація зовнішньої політики» м.
Київ)**

Студент 4 курсу, 18 групи,
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
освітньої програми
«Міжнародна Торгівля»

Пархоменко
Владислав
Олександрович

підпис

Науковий керівник
науковий ступінь,
вчене звання

Олейніков Юрій
Олександрович

підпис

Гарант освітньої програми
науковий ступінь,
вчене звання

Новак Олена
Володимирівна

підпис

Київ 2023

Державний торговельно-економічний університет
Факультет міжнародної торгівлі та права
Кафедра світової економіки
Спеціальність, 292 «Міжнародні економічні відносини»,
Освітня програма «Міжнародна торгівля»

Затверджую

Зав. кафедри Ганна ДУГІНЕЦЬ

«__» _____ 20__ р

Завдання

на випускн кваліфікаційну роботу (проект) студентіві

Пархоменко

Владислав

Олександрович

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

«Зовнішньоторговельний потенціал торгівлі України послугами з ЄС»

Затверджена наказом ректора від «__» _____ 20__ р. №__

2. Строк здачі студентом закінченого проекту (роботи) 23.05.2023

3. Цільова установка та вихідні дані до проекту (роботи)

Мета роботи (проекту) Метою цієї роботи є обґрунтування напрямків та заходів з реалізації експортного потенціалу України з торгівлі послугами з країнами ЄС.

Об'єкт дослідження – реальні та потенційні обсяги експорту Україною зовнішньоекономічних послуг до країн ЄС у відповідності до КЗЕП-2022

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти реалізації експортного потенціалу в торгівлі України з країнами ЄС послугами.

4. Перелік графічного матеріалу – 12 рисунків, 9 таблиць.

5. Консультанти по випускній кваліфікаційній роботі із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ. УКРАЇНИ ПОСЛУГАМИ.

1.1. Поняття експортного потенціалу як важливої характеристики економічної потужності країни.

1.2. Сутність послуг як об'єкту міжнародної торгівлі.

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ З КРАЇНАМИ ЄС,

2.1. Роль та місце України в міжнародній торгівлі послугами.

2.2. Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС.

2.2. Можливості реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС.

Висновки до розділу II.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ.

7. Календарний план виконання випускної кваліфікаційної роботи.

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми ВКР	до 20.12.2022	20.12.2022
2	Узгодження плану ВКР з науковим керівником	до 10.02.2022	10.02.2023
3	Подача науковому керівнику на рецензування 1-го розділу ВКР	до 28.02.2022	28.02.2023
4	Подача науковому керівнику на рецензування 2-го розділу ВКР	до 26.04.2022	26.04.2023
5	Подача готової ВКР	до 23.05.2022	23.05.2023

8. Дата видачі завдання « ____ » _____ 20__ р.

9. Керівник випускної кваліфікаційної роботи.

Олейніков Юрій _____

10. Керівник освітньої програми

Новак Олена _____

11. Завдання прийняв до виконання студент

Пархоменко Владислав _____

12. Відгук керівника випускної кваліфікаційної роботи на тему «Зовнішньоторговельний потенціал торгівлі України послугами з ЄС».

Випускна кваліфікаційна робота виконана на тему, що затверджена у Завданні. При написанні ВКР, студентом було дотримана цільова установка керівника та вихідні дані до проекту (роботи) стосовно мети, предмету та об'єкту дослідження.

За своєю структурою випускна кваліфікаційна робота відповідає Змісту визначеному у Завданні керівником. Ступінь розгляду та розкриття питань змісту достатньо висока, що свідчить про досягнення студентом поставленої ним у Вступі мети та завдань. Перелік графічного матеріалу є достатнім. В роботі використовуються сучасні статистичні данні. Робота оформлена належним чином який відповідає положенням Методичних рекомендацій до виконання ВКР. В цілому, випускна кваліфікаційна робота має закінчений вигляд, логічна за структурою і може бути рекомендована до захисту з позитивною оцінкою.

Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____
(підпис, дата)

13. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу.

Керівник освітньо-професійної програми _____ Новак О.В.
(підпис, прізвище, ініціали)

Завідувач кафедри _____ Дугінець Г.В.
(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 20__ р.

Анотація

Випускна кваліфікаційна робота **Пархоменко В. О.** на тему **«Зовнішньоторговельний потенціал торгівлі України послугами з ЄС»**. досліджує питання зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС. У роботі досліджуються теоретичні аспекти поняття експортно-імпортного потенціалу. України послугами, дається визначення поняттю експортного потенціалу як важливої характеристики економічної потужності країни та характеристика зовнішньої торгівлі України послугами, досліджуються проблеми та перспективи реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС, дається аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС, виявляються проблеми та перспективи у реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС.

Ключові слова: зовнішня торгівля послугами, експортний потенціал, експорт, імпорт.

Abstract

Graduation thesis of **V. O. Parkhomenko** on the topic **"Foreign trade potential of Ukraine's trade in services with the EU"**. examines the issue of foreign trade in services of Ukraine with EU countries.

The paper examines the theoretical aspects of the concept of export-import potential. services of Ukraine, the concept of export potential as an important characteristic of the country's economic power and the characteristics of Ukraine's foreign trade in services is defined, the problems and prospects of realizing Ukraine's foreign trade potential in trade in services with EU countries are investigated, an analysis of the development of Ukraine's foreign trade in services with EU countries is given, problems are identified and prospects in the realization of Ukraine's foreign trade potential in trade in services with EU countries.

Keywords: foreign trade in services, export potential, export, import.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ. УКРАЇНИ ПОСЛУГАМИ	6
1.1. Поняття експортного потенціалу як важливої характеристики економічної потужності країни	6
1.2. Сутність послуг як об'єкту міжнародної торгівлі	12
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ З КРАЇНАМИ ЄС	19
2.1. Роль та місце України в міжнародній торгівлі послугами	19
2.2. Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС	26
2.2. Можливості реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС	32
Висновки до розділу II	44
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ.	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світовому господарстві зовнішньоекономічна діяльність є важливим чинником, що впливає на динаміку й структуру національної економіки. Необхідність теоретичного осмислення процесів проблеми зовнішньої діяльності, що здійснюються у сфері міжнародної торгівлі, виявлення певних закономірностей і розроблення рекомендацій щодо їх розвитку являються актуальним аспектом постійного дослідження вчених-економістів у різні часи.

Теорію і практику еволюції, роль і місце різних теорій зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі висвітлили у своїх працях вітчизняні науковці В.І. Власов, В.І. Губенко, О.А. Кириченко, Ю.Г. Козак, А.І. Кредісов, В.С. Сухарський, російські дослідники І.Т. Балабанов, О.І. Балабанов, О.П. Кирєєв, Л.Н. Красавіна, Ф.М. Левшин та ін. Дослідженням сутності поняття експортного потенціалу займалися та продовжують займатися як зарубіжні так і українські вчені: Ліндерт П., Портер М., Клименко Н.А., Рогов В.В., Сейфуллаева М.Е., Капіцин В.М., Пепа Т.В., Крушницька Г.Б., Стичишин П.П., Бойко С.М., Пирець Н.М., Попова О.І., Кириченко О.М., Скорнякова І.В. та інші.

Однак все ще залишаються недостатньо дослідженими окремі питання сутності експортно-імпортного потенціалу та методології його оцінки. Враховуючи це, у данному дослідженні здійснена спроба поглибити розгляд саме цих питань, провівши аналіз українського експорту та імпорту та завершивши обґрунтуванням пропозицій щодо його подальшого розвитку.

Формування і реалізація експортно-імпортного потенціалу є складним і багатоаспектним процесом, який охоплює як внутрішньоекономічні, так і зовнішньоекономічні складові та чинники різновекторної дії. Проблеми реалізації одночасних стратегій імпортозаміщення та покращення експортного потенціалу виникали на різних етапах економічного розвитку багатьох країн світу. Особливої актуальності вони набули в країнах з трансформаційною економікою, де реалізація власної зовнішньоекономічної

політики стала найважливішою умовою економічного і політичного самовизначення держави та входження її у світову господарську систему на правах рівноправного партнерства.

Мета і задачі дослідження. Виходячи з наукової та практичної актуальності теми і спираючись на результати вивчення її окремих аспектів у світовій і національній економічній літературі, метою роботи є обґрунтування напрямків та заходів з реалізації експортного потенціалу України з торгівлі послугами з країнами ЄС. Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні **завдання**:

- Охарактеризувати поняття експортного потенціалу як важливої характеристики економічної потужності країни;
- Розглянути сутність послуг як об'єкту міжнародної торгівлі;
- Проаналізувати стан зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС;
- Виявити проблеми у реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС;
- Обґрунтувати можливості розвитку зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС.

Об'єкт дослідження – реальні та потенційні обсяги експорту Україною зовнішньоекономічних послуг до країн ЄС у відповідності до КЗЕП-2022

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти реалізації експортного потенціалу в торгівлі України з країнами ЄС послугами.

Методи дослідження. Дослідження проведено із застосуванням діалектичного та системного підходу до вивчення економічних процесів. У процесі роботи застосовувались такі методи економічних досліджень: методи наукового пізнання, синтезу, порівняння, системно-структурний, абстрактно-логічний, графоаналітичний, економіко-статистичний, балансовий, експертних оцінок тощо. Інформаційною базою дослідження були законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Уряду України з

питань зовнішньоторговельної діяльності, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем державного регулювання ЗЕД.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати, що одержані автором в ході дослідження і виносяться на захист, полягають у вивченні теоретичних основ та прикладних аспектів поняття експортно-імпортного потенціалу, визначенні його складових та напрямків покращення імпортозаміщення та стимулювання експорту в умовах відкритості економіки України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні основних закономірностей та розробці напрямків покращення імпортозаміщення та стимулювання експорту в умовах відкритості економіки України.

Структура і обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота викладена на сторінках комп'ютерного тексту і складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Містить таблиці, рисунків та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПОСЛУГ.

1.1. *Поняття експортного потенціалу як важливої характеристики економічної потужності країни.*

На сучасному етапі розвитку економіки Україна намагається сформувати експортоорієнтовану модель розвитку економіки, в якій стратегічна роль експорту полягає в тому, що він має бути засобом сприяння економічному зростанню, інструментом активізації наявних та потенціальних конкурентних переваг з метою подолання відставання від розвинених країн за основними соціально-економічними параметрами.

Експортний потенціал являється найважливішою характеристикою економічної потужності будь-якої країни, в тому числі і України. Експортний потенціал являється однією зі складових економічного потенціалу, яка забезпечує, на відміну від інших складових (виробничого, трудового, природного, фінансового, інформаційного потенціалу тощо) не процес виробництва, а процес споживання, тобто процес реалізації продукції на зовнішньому ринку.

Спроби визначення експортного потенціалу вітчизняними науковцями відносяться до 90-х років XX-го ст. з початком розвитку ринкових відносин, коли результати діяльності суб'єктів господарювання зумовлені не тільки можливостями виробництва, а й можливостями реалізації продукції. При виході на зовнішні ринки головною передумовою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків стає розвиток зовнішньоекономічного потенціалу, складовою якого є експортний потенціал. Підходи сучасних науковців до визначення експортного потенціалу не завжди збігаються та розглядаються в них, як правило, лише окремі аспекти досліджуваного явища. Тому необхідне проведення всебічного аналізу поняття «експортний потенціал». Перш ніж розглянути це поняття ми визначимо його складові: «експорт» та «потенціал».

Якщо розглядати експорт як важливий впливовий фактор економічного

зростання та інтеграції країни у міжнародні економічні відносини та світове господарство, то він вже набуває характеристик потенціалу, тобто прихованої здатності забезпечувати досягнення визначених цілей та вирішувати проблеми суспільного розвитку.

Потенціал (від лат. *potentia* – сила, можливість, напруга) – в широкому розумінні означає засоби, запаси, джерела, які є в наявності та які можуть бути використані для досягнення певної мети, здійснення плану, рішення якої-небудь задачі. Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «potential» й означає «приховані можливості», які в господарській практиці можуть стати реальністю.

У вітчизняній економічній літературі цей термін у широкому розумінні трактують як можливості, наявні сили, запаси, засоби, які можуть бути використані, або як рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь. Тлумачний словник української мови також під цим терміном розуміє «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов»[20].

Експортний потенціал науковці визначають по-різному, але у кожному з визначень присутні спільні ознаки. Розглянемо різні джерела, та спробуємо віднайти узагальнююче визначення. Схожі та стислі визначення експортного потенціалу даються в різних економічних енциклопедіях: потенційна здатність (спроможність), можливість країни експортувати наявні вироби, ресурси, товари та послуги, які вона виробляє та нарощувати експорт нових [68, 30].

Ототожнення поняття експортного потенціалу і експорту спостерігається в роботі О.М. Кисельової, яка визначає його як складову системи зовнішньоекономічних зв'язків, що реалізуються через експорт товарів (послуг) [39]. Т.В. Пепа визначає експортний потенціал як частину виробничого потенціалу країни, результати розвитку якої реалізуються в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тобто це здатність економіки відтворювати свої конкурентні переваги на світогосподарській арені [74].

В.М. Бегма та О.І. Кондратюк в свою чергу визначають експортний потенціал як частину загального економічного потенціалу [14, 47], який являється більш широким поняттям. Ми також вважаємо, що експортний потенціал є частиною економічного потенціалу, а не виробничого, який також входить до його складу.

Ресурсний підхід прослідковується у працях В.М. Байрака та Л.С. Кобиляцького, які експортний потенціал визначають як сукупний обсяг накопичених ресурсів країни (галузі), що можуть бути задіяні для досягнення максимально можливих обсягів задоволення попиту на зовнішніх ринках у перспективі при оптимальному використанні [12].

О. Кикуш розглядає експортний потенціал як ринкову категорію, яка визначає обсяги продукції, що виробляється, відповідної якості та номенклатури, здатна забезпечувати максимальний обсяг продажу на зовнішньому ринку і при певних зовнішніх та внутрішніх обмеженнях збільшувати власний прибуток [38]. Схоже визначення дає В. Плєскач, говорячи також про зовнішні та внутрішні обмеження та максимізацію прибутку, але визначаючи експортний потенціал як обсяг благ, які національна економіка може виробляти і реалізувати за межами країни [76].

Д. Стеченко вважає, що експортний потенціал є обсягом благ, які національна економіка може виробляти та реалізувати за своїми межами, а також її здатністю відтворювати свої конкурентні переваги на світогосподарській арені [95]. Т. Скорнякова визначає експортний потенціал як здатність економічного суб'єкта виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, яка може подолати існуючі експортні бар'єри та бути ефективно проданою за кордон [88].

На думку В. Рогачова, експортний потенціал є здатністю національної економіки, її секторів, галузей і підприємств виробляти конкурентоспроможні на світовому ринку товари та послуги на основі використання наявних порівняльних переваг, що ґрунтуються на досягненнях НТП [84].

Н.М. Пирець дає більш широке та детальне визначення зазначеної дефініції – це здатність національної економіки виробляти конкурентоспроможні товари та реалізувати їх на міжнародних ринках за умови постійного зростання ефективності використання природних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу, валютної і фінансово кредитної систем, а також сервісно-збутової інфраструктури, підтримки експорту, без нанесення збитків економіці при забезпеченні економічної безпеки країни в цілому [77]. Але це визначення є суперечливим, адже важко підтримувати постійне зростання ефективності розвитку.

На мікрорівні експортний потенціал розглядає П.П. Стичишин. Він визначає його як реальну здатність підприємства, організації, корпоративної структури (системи) до контролю максимально можливої для нього частки ринку. Ця здатність визначається ресурсами системи, особливостями їх використання у спрямованому на формування властивостей продукту та можливих стратегій, які забезпечують йому необхідну конкурентоздатність [97].

Проаналізувавши думки різних авторів стосовно визначення категорії «експортний потенціал» можна зазначити, що спостерігаються неточності, недостатнє розкриття поняття, зосередження лише на виробництві чи реалізації, не врахування рівнів потенціалу (досягнутого та перспективного), не згадування чи не уточнення використання яких саме ресурсів дає можливість виробляти товари та послуги. Тому автор пропонує таке трактування експортного потенціалу, яке враховує всі ці зауваження – *це реальна або можлива здатність економічного суб'єкта (підприємства, галузі або підгалузі, регіону, країни) виробляти конкурентоспроможні на світових ринках товари та послуги, використовуючи при цьому як власні так і запозичені ресурси (природні, виробничі, науково-технічні, трудові, фінансові, інформаційні тощо), та реалізувати ці товари та послуги на потенційних зовнішніх ринках, долаючи обмеження як внутрішнього так і зовнішнього характеру та прагнучи при цьому до збільшення прибутку.*

Чинники, які впливають на конкурентоспроможність національної

економіки, справляють дію і на формування та розвиток експортного потенціалу. З метою характеристики цих чинників слід виокремити внутрішні і зовнішні. Експортний потенціал має двоєдину природу, оскільки базується як на національному підході до визначення можливостей виробництва, так і на врахуванні конкурентних умов світового ринку щодо реалізації виробленої експортної продукції. Тому до внутрішніх чинників слід віднести, передусім, ресурсно-сировинний потенціал, можливості промислового виробництва і кадрове забезпечення; науковий та інвестиційно-інноваційний потенціал, законодавчу і нормативну базу та діяльність державних установ. Зовнішні чинники – це чинники ринкової дії – ємність та кон'юнктура ринку і умови конкуренції на ньому та інституціональний чинник як система міжнародних інститутів з координації світових торговельних потоків.

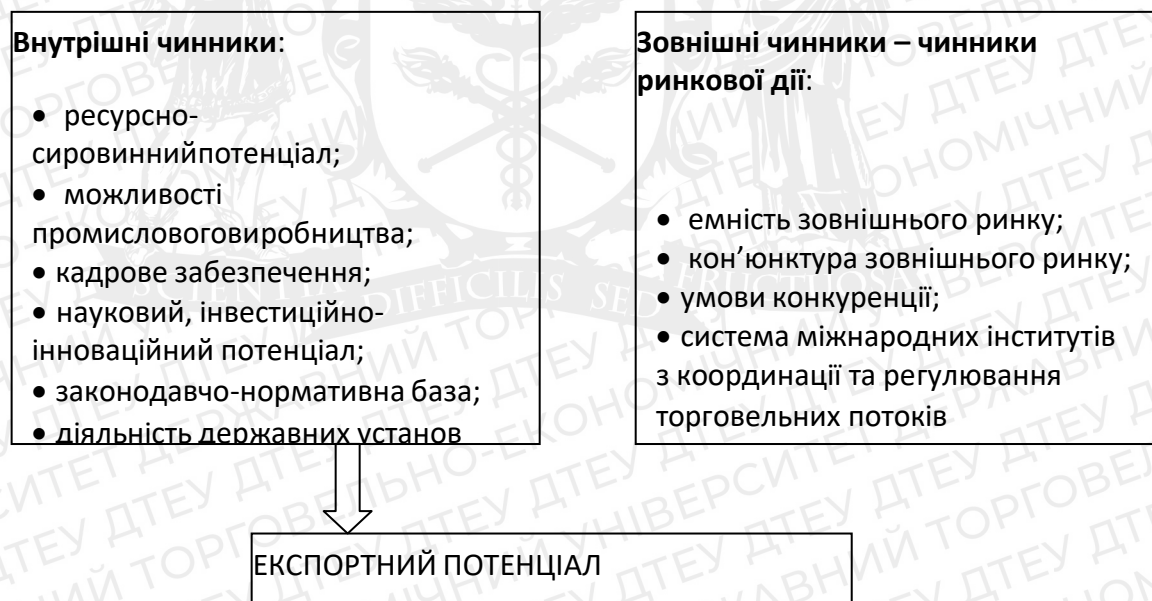

Рис. 1.1. Чинники, що впливають на розвиток експортного потенціалу

Виробничий потенціал як чинник формування експортного потенціалу охоплює передусім потенціал обробної та добувної промисловості, а також продукування сировинних ресурсів для окремих видів промислової діяльності в рамках сільськогосподарського сектора. У виробничому потенціалі втілене ядро підвищення конкурентоспроможності продукції, оскільки поєднання інвестування в нові технології й обладнання, розвинутої

наукової бази та реалізації наукових розробок безпосередньо у виробництво та відповідного рівня кваліфікації кадрів забезпечує можливості зростання випуску нової високотехнологічної наукомісткої продукції, модернізації «старої» традиційної продукції. Державні інституції уособлюють у своїй діяльності забезпечення законодавчого середовища для національних виробників та експортерів, а також для імпортерів продукції, необхідної для виробництва. До їх компетенції належать розробка Цивільного, Господарського, Податкового, Бюджетного, Митного Кодексів, законів і законодавчих актів з окремих питань економічної діяльності суб'єктів господарювання та внесення змін до них.

Інституціональний чинник є визначальним у розробці і реалізації державної економічної політики, передусім промислової, зовнішньоторговельної, грошово-кредитної. Цей чинник може сприяти, а в окремі періоди і гальмувати розвиток експортного потенціалу. До внутрішнього середовища формування експортного потенціалу вважаємо за доцільне включати соціально-культурний потенціал. На нашу думку, останній є середовищем формування людського капіталу, тобто фізичного здоров'я, високого культурного та освітнього рівня, професійних навичок працівників, які морально зорієнтовані на сумлінну працю та патріотизм.

Зовнішнє середовище, яке здійснює вплив на експортний потенціал, представлено кон'юктурою ринків, що є пріоритетними для країни-експортера, їх ємністю та умовами конкуренції.

Завершуючи розгляд сутності експортного потенціалу та чинників, що впливають на його формування, слід зазначити, що він реалізується у фактичному обсязі зовнішньої торгівлі, в якій проявляються конкурентні переваги національної економіки. Водночас експортний потенціал і зовнішня торгівля є інструментами просування національних інтересів у масштабах світового господарства.

1.2. *Сутність послуг як об'єкту міжнародної торгівлі.*

Послуги це специфічний товар, найчастіше невідчутний. На відміну від товарів у речовій формі їх не можна накопичувати, складувати і реалізовувати в міру необхідності. У той же час, послуги присутні практично скрізь, супроводжуючи будь-яку діяльність, представляючи собою досить складне суспільне явище, яке в тій чи іншій мірі розглядається представниками різних наук: економіки, права, маркетингу, менеджменту і т.д. Вважається, що сам термін «послуга» вперше ввів у науковий обіг французький економіст Ж.-Б. Сей в 1803 році у своїй роботі «Трактат з політичної економії» [1]. Він вважав, що послуги надають не тільки люди, а й речі, сили природи.

Так само проблеми вивчення послуг торкався К. Маркс, на думку якого існували два трактування терміну «послуги»: широке, засноване на тому, що результати праці, призначені не для власного споживання, можуть виступати в різних формах і задовольняти різні потреби інших людей, підприємств, держави, країн, надаючи тим самим їм послугу. На погляд автора, такий підхід не тільки дуже загальний, а й не розкриває економічної сутності даного поняття. У вузькому сенсі Маркс виділяв в якості послуги діяльність, що приймає предметноречову форму і не може бути річчю, окремою від виконавця цієї послуги. Отже, по трактуванні Маркса, послуга являє собою особливу споживчу вартість, оскільки вона корисна як діяльність [2]. Цінність даного визначення, на думку автора, полягає в розділенні послуг і предметно-речових об'єктів.

Інший вчений, Крістофер Робертс, аналізуючи поняття «послуга», зазначає, що послуги носять нематеріальний характер і являють собою певну діяльність, що включає такі найстаріші види діяльності, як навчання, будівництво, так і новітні, до яких можна віднести, наприклад, комунікаційні або консалтингові послуги [3].

Тим не менш, можна зустріти і визначення послуг як продукту (корисного результату) або змішані визначення поняття «послуги».

Наприклад, автори освітнього модуля «Measuring Trade in Services», підготовленого в рамках COT у співпраці з низкою інших міжнародних організацій, вважають, що термін «послуги» покриває широкий спектр невловимих і гетерогенних продуктів та видів діяльності [4]. Автор вважає, що подібне змішування не є коректним, оскільки не відповідає ні економічній, ні правовій сутності послуг як суспільного явища.

Отже, можна зробити висновок, що послуги – це процес, тобто діяльність, або набір дій, спрямовані на задоволення потреб замовника. Послуги не слід змішувати з результатами, які можуть бути опосередковані в певній матеріальній формі, так і не мати ніякої матеріальної форми. Ступінь втілення результату послуг, як певного роду діяльності, у матеріальній формі залежить від виду послуг.

Таким чином, в результаті аналізу наявних в сучасній зарубіжній і вітчизняній економічній теорії класифікацій послуг в цілому можна звести до наступних найбільш поширених критеріїв:

- 1) За споживачами послуг: послуги споживачам, які купують послуги для особистих потреб; послуги бізнесу; послуги у виробничій сфері. Однак, на погляд автора, подібна класифікація в застосуванні до будівельних послуг не ілюстративна. Оскільки споживачем можуть виступати як громадяни, так і бізнес і виробництво.
- 2) За ступенем зв'язку з матеріальними об'єктами: послуги в тісному зв'язку з матеріальними об'єктами; послуги, що мають певний зв'язок з матеріальними об'єктами; ніяк не зв'язані з матеріальними об'єктами. За цією класифікацією будівельні послуги, очевидно, відносяться до першого виду.
- 3) За ступенем безпосередньої участі особи, яка надає послуги, у виробництві послуги і за ступенем контакту його з замовником: послуги, засновані в основному на діяльності самого замовника; послуги, засновані в основному на використанні різного роду технічних пристосувань. За такої класифікації будівельні послуги можна скоріше віднести до другого виду, проте дана

класифікація видається в цілому занадто обмеженою і неілюстративною, оскільки деякі послуги можуть ставитися до обох видів.

4) За ступенем професіоналізму постачальників послуг: професійні послуги; непрофесійні (не потребують спеціальної підготовки). Однак, на думку автора, в міру ускладнення будівельного процесу, зростають і вимоги до професійної підготовки постачальників послуг, і кордони між видами послуг з даної класифікації мають тенденцію до поступового розмивання.

5) За метою отримання прибутку: некомерційні (благодійність, соціальні послуги тощо); комерційні (банківські, транспортні, будівельні та ін.).

Найбільший інтерес, з точки зору автора представляє класифікація, запропонована в 1980-х роках Р. Шелпом, суть якої полягала в угрупованні послуг за трьома категоріями, залежно від виду їх поставки (реалізації) [9]:

- 1) послуги, пов'язані з інвестиціями;
- 2) послуги, пов'язані з торгівлею;
- 3) послуги, пов'язані з інвестиціями і торгівлею.

Слід зазначити, що сучасні процеси глобалізації економіки сприяють тому, що міжнародна торгівля послугами все більше демонструє тенденції, які дозволяють як розширити географічний обхват світових ринків, так і підвищити комплексність задоволення потреб замовників.

Сучасний процес світової торгівлі послугами демонструє важливий взаємозв'язок між торгівлею послугами та загальною картиною зростання показників продуктивності та промислового розвитку. Функціонування основних секторів надання послуг є життєво важливим фактором для зростання економіки і скорочення бідності. Основні види послуг, такі як фінансові, телекомунікаційні, транспортні послуги, впливають на виробничий потенціал інших секторів економіки. Міжнародна торгівля у сфері послуг є динамічним визначним фактором процесу глобалізації, забезпечує нові можливості для країн.

Торгівля послугами є динамічною компонентою світової торгівлі. Саме світова торгівля є кількісним показником міжнародного поділу праці, до

переваг якого можна віднести зростання продуктивності виробництва, зменшення витрат виробничого процесу та пошуком найбільш оптимального задоволення економічних інтересів [18, с. 29]. Однією зі сфер світової економіки, які стрімко розширюються і виступають найбільш перспективними, є торгівля послугами. Сьогодні саме послуги охоплюють значну частку економічної діяльності як конкретної країни, так і на міжнародному рівні.

З початку XXI століття у світі спостерігається тенденція зростання світової торгівлі, яка за темпами свого зростання обігнала темпи зростання світового ВВП. Так, за результатами 2019 року обіг міжнародної торгівлі становив близько 14 трильйонів доларів і за прогнозами економістів, цей показник буде тільки зростати і до 2040 року буде дорівнювати 20 трильйонам доларів США. І це, незважаючи на те, що торгівля послугами та сервісами вважається «невидимою», невідчутною [36].

За даними СОТ (Світової організації торгівлі), за період з 2005 по 2020 роки темпи щорічного приросту продажів товарів становив більше 4,5%, а темпи приросту торгівлі різного роду послугами та сервісами становив більше 5% [95]. До найбільших експортерів послуг у світі відносяться США, Китай і Німеччина. За підсумками 2020 року їхня частка у загальному показнику продажів послуг становила майже 30% [100].

Основоположним документом, який забезпечує функціонування міжнародної торгівлі послугами, виступає Генеральна угода з торгівлі послугами, що входить на правах додатку до угоди про СОТ. Зазначений документ трактує торгівлю послугами як процес передачі послуг з території однієї країни на територію іншої країни. До сфери послуг відносять такі значні сектори економіки, як охорона здоров'я, туризм, освіта, будівництво, телекомунікації, транспорт, фінанси і ряд інших. У табл. 1.1 наведено можливі типи послуг залежно від чинників впливу.

Таблиця 1.1

Типи послуг на міжнародному ринку

Чинники	Типи	Приклад
Тип власності	Приватні	рекрутингові, консалтингові компанії, розважальні заклади
	Державні	пенсійне забезпечення, послуги залізничного транспорту
Ступінь контактності з людиною	Послуги високої контактності	медицина, салони краси
	Послуги низької контактності	послуги зв'язку, ремонт взуття, банківські послуги
Ступінь кваліфікації	Висококваліфіковані послуги	юридичні послуги
	Ті, що не потребують особливих навиків	послуги розважальних закладів, клірингові послуги
Призначення	Для кінцевого, власного (B2B) споживання	сфера розваг та відпочинку, масажні салони
	Послуги виробничого (B2B) споживання	девелопмент

Джерело:

Відповідно до класифікації, яку впровадила СОТ, всі види послуг поєднуються у 4 групи [29, с. 212]:

- 1 група – транскордонні поставки (особа, знаходячись в одній країні, отримує послугу в іншій – наприклад, послуги через мережу Інтернет);
- 2 група – споживання за кордоном (наприклад туризм);
- 3 група – комерційна присутність (компанія відкриває свої представництва або філії в інших країнах);
- 4 група – фізична присутність людини (конкретний фахівець працює за кордоном).

На основі здійснених досліджень передумов та закономірностей розвитку світового ринку послуг можливо ідентифікувати комплекс факторів, що спричиняють визначальний вплив на розвиток світової сфери послуг (рис.1.2.)

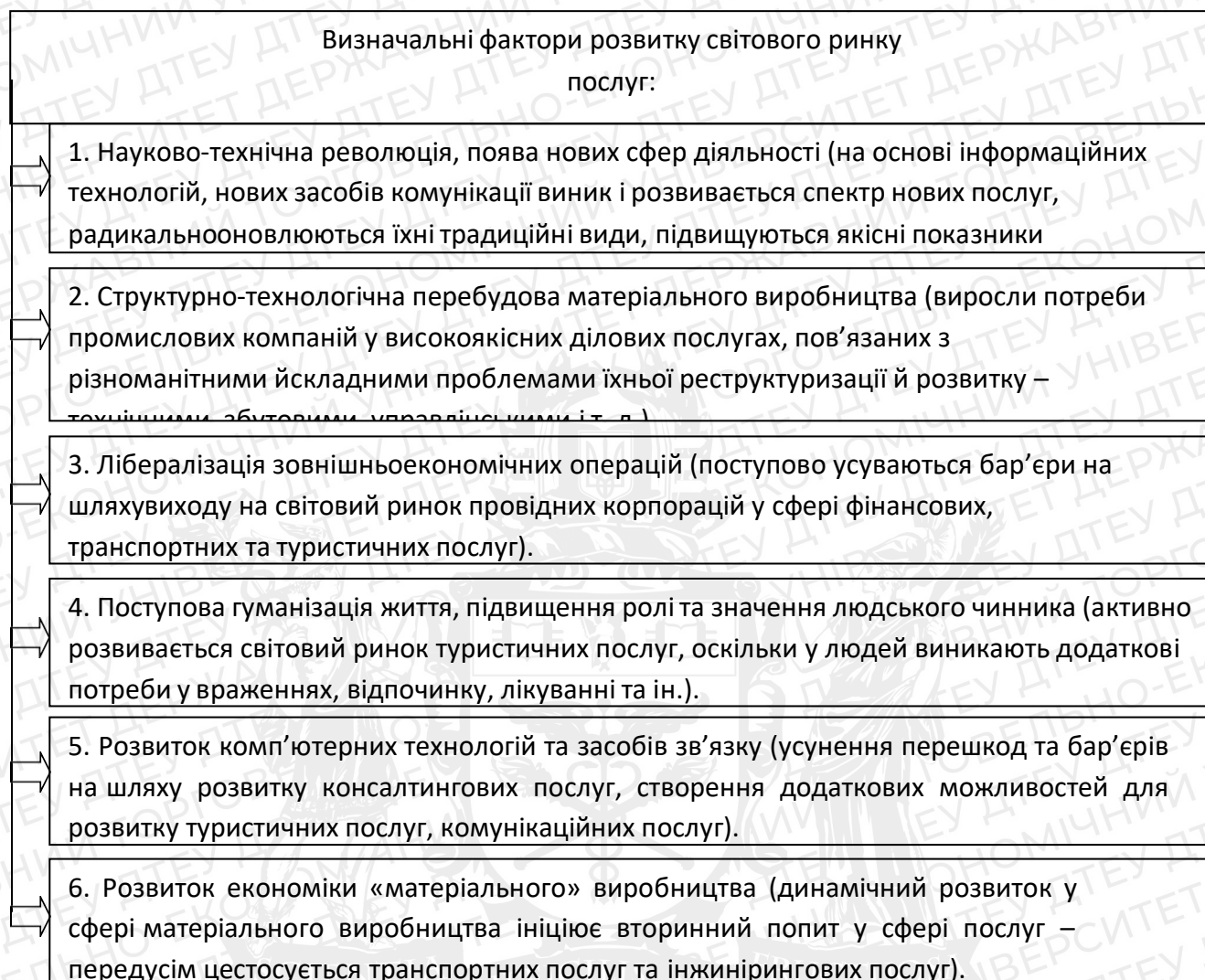

Рис. 1.2. Визначальні фактори розвитку світового ринку послуг.

Джерело: [17, с. 204].

Так, до основних факторів, які зумовили зростання світової торгівлі послугами протягом останніх десятиліть, відносяться:

- вплив НТП на обсяги та різноманіття послуг;
- покращення показника відкритості національних економік, так, і національних ринків;
- зусилля країн, які були спрямовані на лібералізацію світової торгівлі послугами, а також на побудову нормального конкурентного середовища в більшості секторів послуг;

- зміна структури споживання населення (тобто збільшення попиту на послуги). В більшості це характерно для розвинених і нових індустріальних країнах, адже, насамперед, пов'язано зі зростанням рівня життя населення;
- перехід розвинених країн до етапу формування «нового інформаційного суспільства». В його фундаменті знаходиться збільшення споживання різних послуг, перш за все, інформаційних послуг;
- невід'ємність більшості товарів і послуг одне від одного, саме тому збільшення обсягів світової торгівлі товарами сприяє паралельному зростанню послуг;
- зростаюча взаємопов'язаність світової торгівлі різними видами послуг, серед яких більшість реалізуються в комплексі;
- розвиток Інтернет мережі як головного чинника розвитку електронної торгівлі, а також надання фінансових послуг за через телекомунікації.

На сучасному етапі у сфері послуг вагомим значення набуває розвиток транснаціональних корпорацій (ТНК), адже саме в даному секторі генеруються такі ключові чинники економічного зростання, як наукові знання, нематеріальні форми накопичення, інформаційні технології [13].

Висновки до розділу 1

Таким чином, проведені дослідження міжнародної торгівлі послугами показали, що їй притаманна певна специфіка. Перш за все це пов'язано з тим, що послугам характерні різноманітні форми і сутність. Вони поєднуються в глобальний ринок, якому характерні не загальні риси, але загальні тенденції, які дають реальну можливість впливати на його функціонування на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку. На сучасному етапі світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Все це сприяє пришвидшенню темпів зростання сфери послуг як на внутрішньому ринку країн, так і на світовому ринку.

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ З КРАЇНАМИ ЄС.

2.1. Роль та місце України в міжнародній торгівлі послугами.

Україна сьогодні є країною, що розвивається. Зовнішньоторговельна діяльність є важливим аспектом господарської діяльності країни та зарубіжних суб'єктів господарювання, оскільки побудована на основі різносторонніх взаємовідносин між ними. Сфера послуг посідає ключове місце в економіці України, та за різними підрахунками становила 23% від ВВП, 33% зайнятості населення та 17% податкових надходжень у 2019 році. Проте ситуація, яка склалася внаслідок пандемії Covid-19, та ті обмеження, які вона з собою принесла, не могли не вплинути на поточну ситуацію в сфері послуг. Серед основних загроз можна виділити [100]:

- втрата бізнесу;
- втрата клієнтської аудиторії;
- тривалий період відновлення бізнесу внаслідок втрати доходів у споживача;
- руйнування міждержавних комерційних відносин на попередньому прибутковому рівні та гальмування нарощування нових зв'язків.

Для детального аналізу змін внаслідок обмежувальних заходів розглянемо Додаток В. Варто відзначити, що % скорочення доданої вартості станом на 2021 рік за різними видами сфери послуг варіюється від 5% до 82%, де відповідно найбільш постраждала сфера громадського харчування та розважально-культурна сфера. Відповідно скоротилась кількість вакантних місць роботи в сфері послуг.

Отже, ключовим викликом для сфери послуг є ефективне пристосування до умов сьогодення, тому й так важливо сформулювати шляхи адаптації сфери послуг до умов пандемії. Відповідно для цього дослідження було обрано п'ять ключових сфер послуг України, на роботу яких має значний вплив обмежувальні карантинні заходи і що, відповідно, найбільше постраждали:

- розважально-культурні сфера – робота кінотеатрів, виставок, спорт залів повністю або частково припинена;
- туризм – тривалий простій транспорту, втрата роботи працівників та перспективи банкрутства більшості авіакомпаній у світі;
- сфера громадського харчування – введення безпосереднього обмеження на роботу цієї сфери, можлива робота лише шляхом доставки клієнтам;
- індустрія краси – падіння рівня відвідувачів понад на 50%;
- освіта – перехід на дистанційне навчання.

Питання вже не в тому, щоб заробити стільки ж скільки до введення карантинних заходів, а в тому, як мінімізувати свої «карантинні» збитки. Далі розглянемо детальніше кожен сфер та можливі шляхи адаптації до нових умов. У табл. 2.1. відображено обсяг експорту послуг України впродовж 2017-2021 років

Таблиця 2.1.

Обсяг наданих послуг України впродовж 2017-2021 років, млрд.
дол. США

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Обсяг наданих послуг України, млрд. дол. США	11,79	11,90	15,60	11,50	12,30
Абсолютне відхилення відносно попереднього року, млрд. дол.	-	0,11	3,70	-4,10	0,80
Відносне відхилення відносно попереднього року, %	-	0,97%	31,09%	-26,28%	6,96%

Джерело: складено автором на основі [97]

На основі даних табл. 2.2 можна зробити висновок, що у 2019 році відбуло стрімке зростання експорту послуг – на 3,7 млрд. дол. США більше ніж в попередньому році. Проте у 2020 році спостерігається зменшення експорту послуг на 4,1 млрд. дол. США, причиною стала пандемія, яка була поширена у всьому світі.

З часів проголошення незалежності одним із головних аспектів зовнішньоторговельної діяльності України стало формування торгового режиму із подальшою інтеграцією до світового господарства. Зовнішня торгівля є системою економічних взаємовідносин між державами, основне завдання якої полягає у вивезенні та ввезенні послуг та товарів. До об'єктів зовнішньої торгівлі відносяться: сировина, готова продукція та напівфабрикати; послуги: страхові, транспортні, міжнародний туризм, посередницькі послуги; продукти інтелектуальної власності: ліцензії, патенти, фірмові знаки; будівельні операції тощо.

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році представлена Додатку А. Зменшення експорту товарів відбулося до країн: Африки – на 18,6%; СНД – на 12,1%; Європи – на 10,4%. Збільшення експорту товарів відбулося до країн: Азії – на 19,9%; Австралії та Океанії – на 13,8%; Америки – на 5,5% [78]. Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році представлена Додатку Б. В табл. 2.2 відображено обсяг імпорту послуг України на впродовж 2017-2021 років.

Таблиця 2.2.

Обсяг імпорту послуг України протягом 2017-2021 років, млрд. дол. США

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Обсяг послуг, млрд. дол. США	5,47	5,8	6,9	5,7	7,01
Абсолютне відхилення відносно попереднього року, млрд. дол. США	-	0,33	1,1	-1,2	1,31
Відносне відхилення відносно попереднього року, %	-	0,87%	5,92%	-17,39%	22,98%

Джерело: [97]

Аналізуючи дані табл. 2.3 варто відмітити, що впродовж 2017-2019 років обсяг споживання послуг щорічно зростав, у 2020 році відбулося зменшення обсягу імпорту послуг на 17,39%, у 2021 році імпорт послуг до України становить 7,01 млрд. дол. США, що на 22,98% більше попереднього року. Незважаючи на зменшення імпорту у 2020 році, протягом аналізованого періоду обсяг споживання зріс на 1,54 млрд. дол. США.

Зовнішня торгівля надає державам можливості спеціалізуватися на тих видах діяльності, у яких вони мають конкурентні переваги, що призводить до дисциплінування вітчизняних товаровиробників, обумовлює зростання продуктивності праці. Зовнішня торгівля сприяє задоволенню суспільних потреб, покращенню конкурентоздатності національних економік, стимулює зростання рівня життя населення країн, котрі беруть в ній участь. На ефективність зовнішньоторговельної діяльності має вплив державна політика, оскільки саме вона регулює умови проведення політики та використовує відповідні інструменти державного впливу.

У 2021 р. негативне сальдо складало 4727,5 млн. дол. (у 2020р. також негативне – 5144,3 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,94 (у 2020 р.

– 0,91). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 235 країн світу. У 2020р. експорт послуг становив 11167,1 млн. дол. США, або 71,5% порівняно із 2019 р., імпорту – 5209,2 млн. дол., або 75,0%. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні представлено на рис. 2.1:

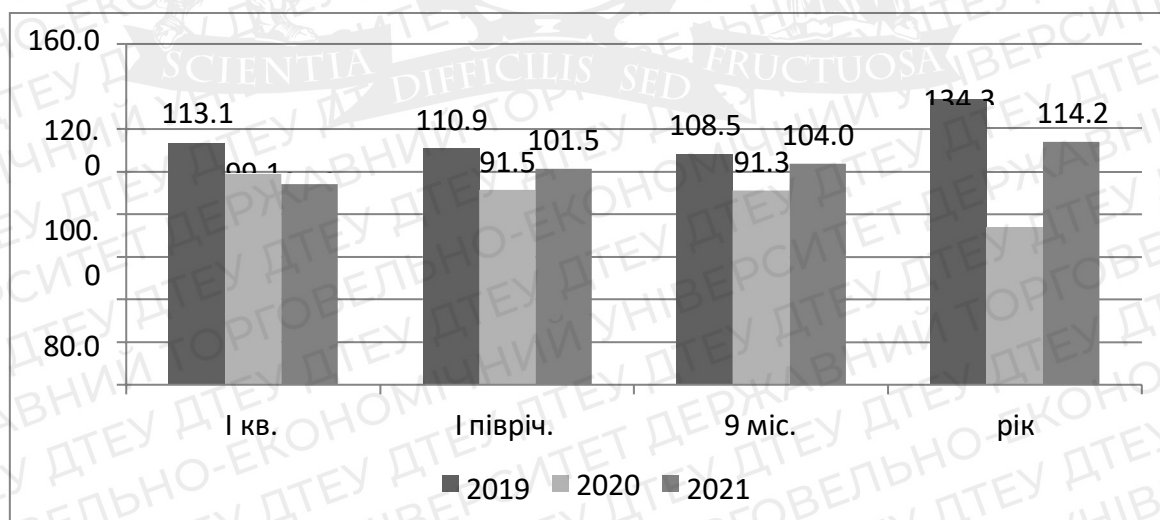

Рис. 2.1. Темпи зростання (зниження) експорту послуг в Україні (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Джерело. Складено автором на основі [97]

У 2021р. експорт послуг в Україні становив 13156,5 млн. дол. США, або 114,2% порівняно із 2020р., імпорту – 7593,4 млн. дол., або 132,9%.

У 2020 р. позитивне сальдо становило 5957,9 млн. дол. США (у 2019р. також позитивне – 8686,7 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 2,14 (у 2019р. – 2,25). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 220 країн світу.

Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні представлено на рис. 2.2.

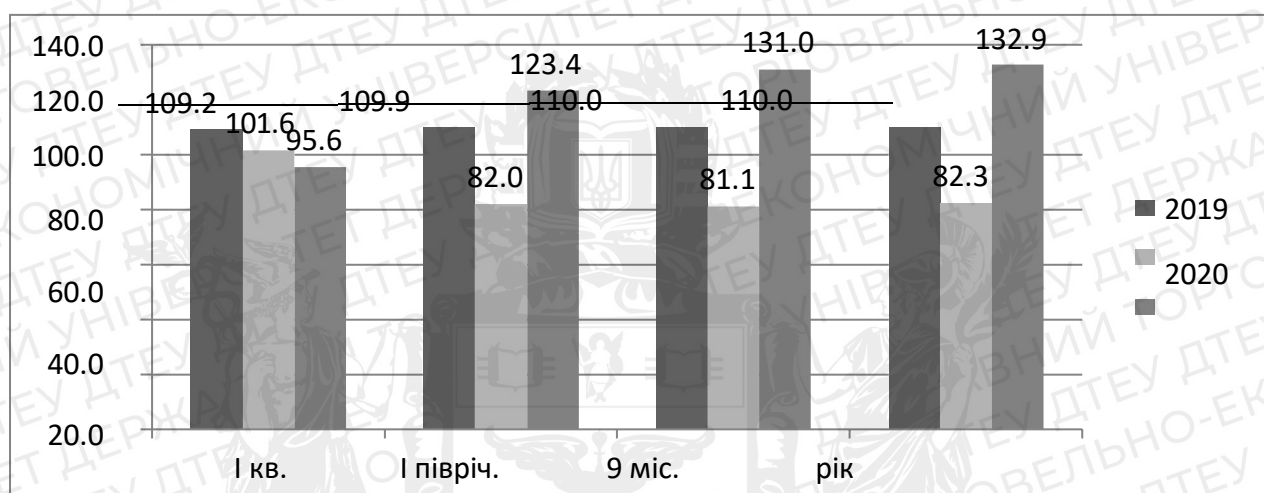

Рис. 2.2. Темпи зростання (зниження) імпорту послуг в Україні (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком).

Джерело. Складено автором на основі [97]

У 2021 р. позитивне сальдо становило 5563,1 млн. дол. (у 2020р. також позитивне – 5808,7 млн. дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,73 (у 2020 р. – 2,02). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 220 країн світу.

Незважаючи на стійкий від'ємний рівень сальдо торговельного балансу, спостерігається тенденція до його зростання (рух до нульового, або й до позитивного рівня) сальдо торговельного балансу. Для більш повного дослідження експортної позиції видається доречним з'ясувати, у які держави Україна найбільше експортує вже сьогодні (рис. 2.3).

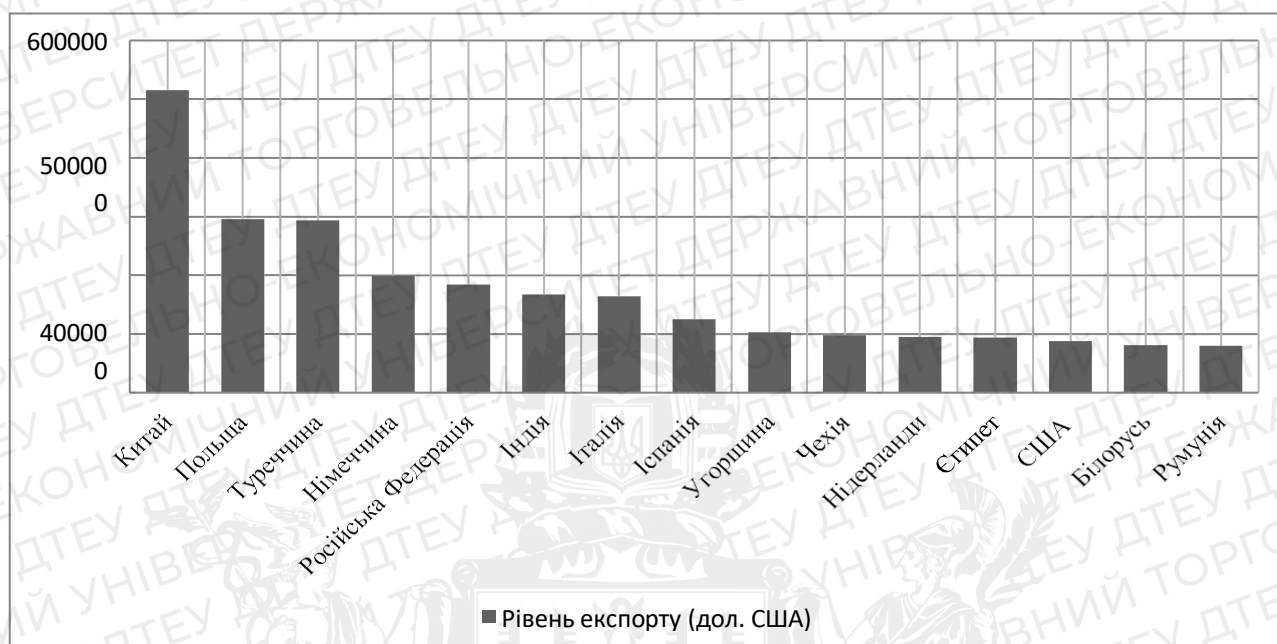

Рис. 2.3. Географічна структура експорту послуг станом на 31.12.2021 р. в Україні

Джерело:.. Складено автором на основі [97]

За останнє десятиріччя скоротилася частка Росії в експорті послуг (ці послуги переважно транзит природного газу) та виросла частка США. Загалом, як бачимо на рис. 2.4, Україна експортує дрібні обсяги послуг до багатьох країн світу (понад 140 країн у 2021 році, на графіку показані лише 20 найбільших).

Привертає увагу зростання частки ОАЕ до 3,1% у 2021 році порівняно з 0,4% у 2011 році. Натомість Віргінські острови та Панама, до яких у 2011 році було спрямовано 3,3% послуг з України, у 2021 році «випали» з двадцятки.

Структура імпорту послуг значно змінилася за 20 років, які ми розглядаємо. Так, у 2001 році доволі значні обсяги послуг Україна імпортувала з Канади, Бельгії та Кіпру (наразі не входять до двадцятки). Угорщина та Ізраїль були у двадцятці найбільших постачальників послуг до України у 2001 та 2011 роках, але не в 2021.

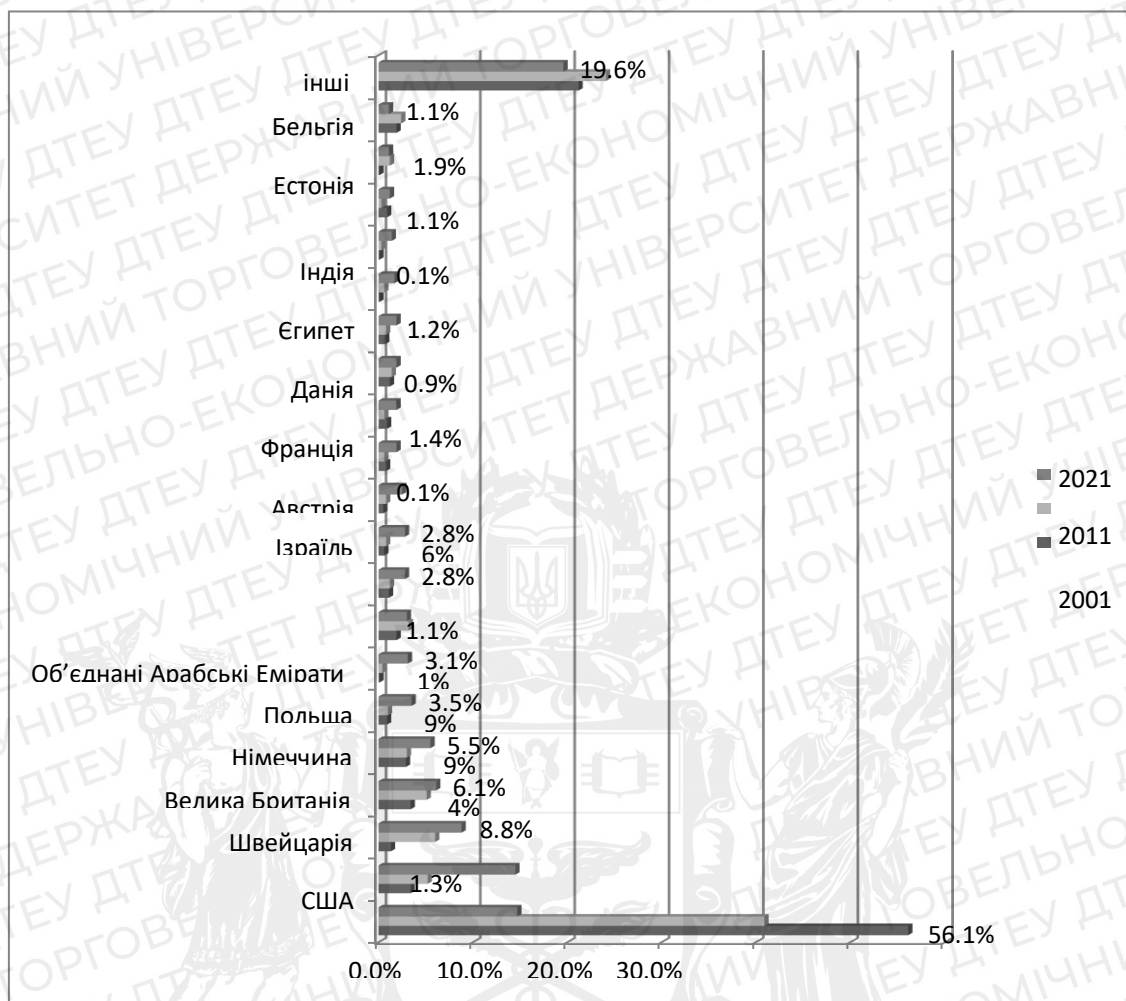

Рис. 2.4. Експорт послуг за країнами, % загального обсягу.

Джерело: Складено автором на основі [97]

На графіку ми бачимо, що Туреччина значно наростила продаж послуг українцям (це переважно туристичні послуги), частки США та Британії змінюються, а частка Німеччини залишається сталою на рівні 6-7%. Безумовно радує скорочення імпорту послуг з РФ. Минулого року 42,5% усіх послуг українці купили в країнах ЄС (рис. 2.5).

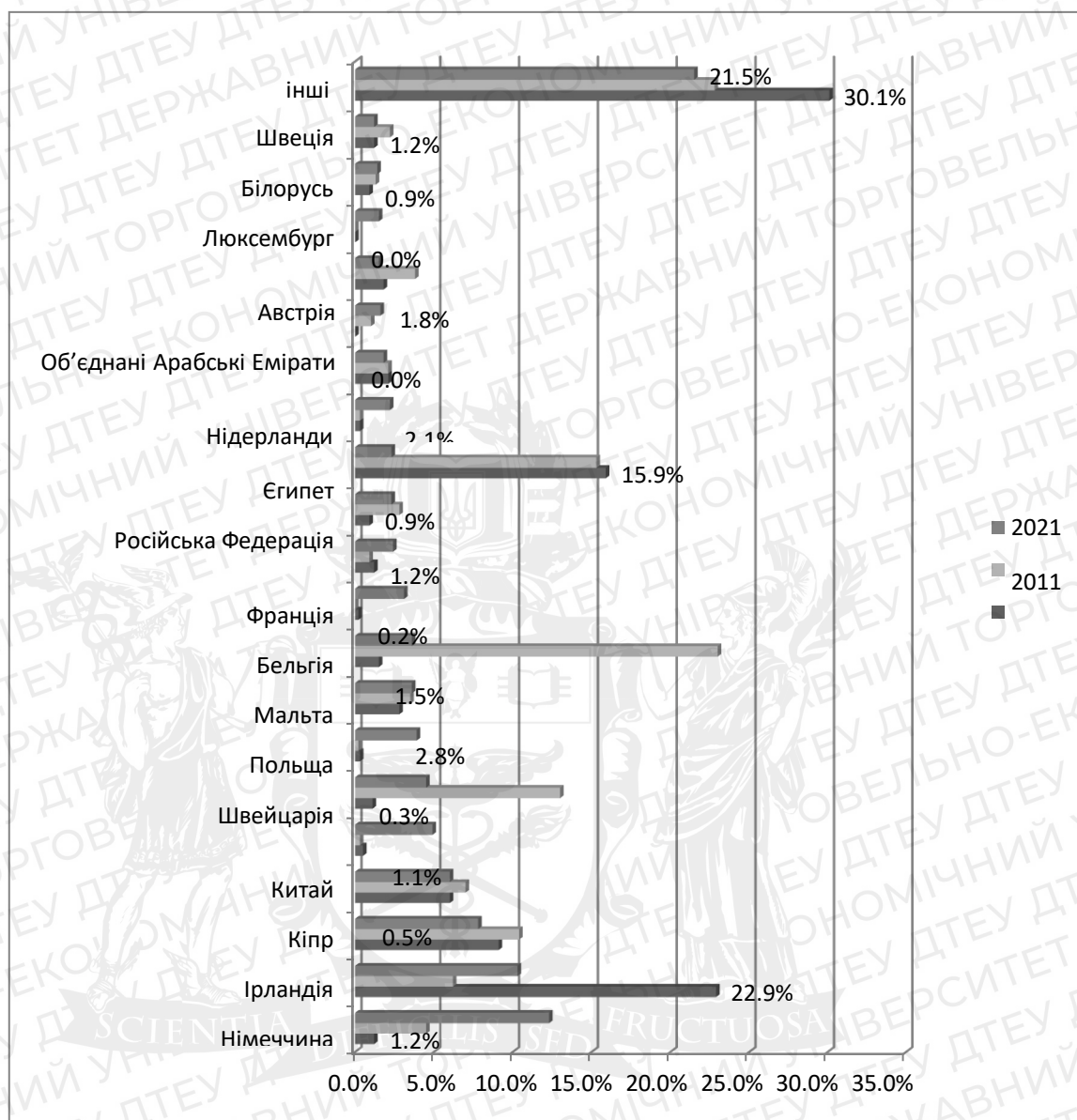

Рис. 2.5. Імпорт послуг за країнами, % в загальному обсязі.

Джерело:.. Складено автором на основі [97]

2.2. Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі України послугами з країнами ЄС.

Підписана Сторонами у 2014 році Угода про асоціацію між Україною та ЄС (УА) «є найбільш амбітною угодою, яку ЄС коли-небудь розробляв з будь-яким партнером» (EU Neighbours East 2020). Угода про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС відзначається вражаючим розмахом бажаної інтеграції України до Єдиного ринку та

пов'язаного з цим регуляторного наближення. Окрім цього, ЄС профінансував численні проекти допомоги в Україні, спрямовані на підтримку реформ, пов'язаних із ПВЗВТ. Амбіційний масштаб ПВЗВТ і галузевий підхід ЄС до підтримки її впровадження перетворюють програму «поглибленої» торгівлі між ЄС та Україною на потужний інструмент сприяння внутрішнім реформам в Україні [100].

Варто зазначити, що ще до створення ПВЗВТ у січні 2016 р. ЄС в односторонньому порядку створив для України режим автономних торговельних преференцій [15, с. 49], скасувавши ввізні мита на більшість промислових товарів і товарів сільськогосподарської та харчової продукції, а саме на 94,7% й 83,4% відповідно від загального обсягу товарів, що імпортується ЄС з України. Діяли ці преференції з 2014 р., з моменту підписання Угоди про асоціацію, до набрання її чинності у 2016 р.

Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012- 2021 рр. представлена на рис. 2.6.

Упродовж 2012-2021 рр. спостерігаємо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22%. 2021 р.

Протягом 2021 р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція

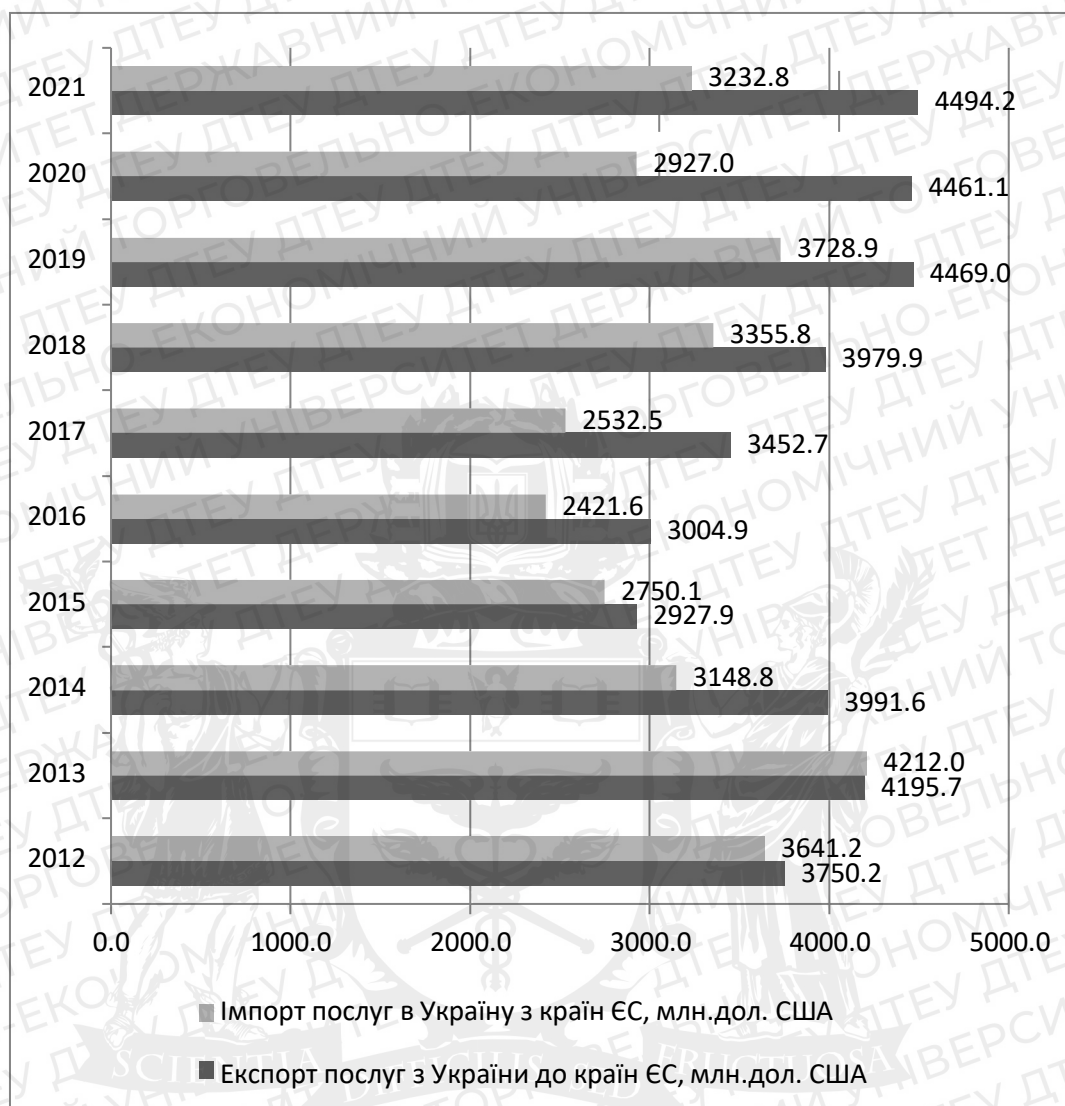

Рис. 2.7. Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр. (млн. дол. США).

Джерело:.. Складено автором на основі [97]

Одними з головних завдань під час роботи над створенням ПВЗВТ є:

- усунення ввізних мит на більшу частину товарів, що підлягають імпорту між Україною та Європейським союзом;
- спрощення системи виходу на ринок послуг з обох сторін;
- спрощення та прискорення процедур проходження експортних / імпортних операцій, а також зменшення їх вартості;
- гармонізація санітарних та фітосанітарних заходів, технічних регламентів.

- запровадження європейських правил у сфері державних закупівель;
- запровадження правил визначення походження товарів;
- посилення заходів щодо попередження контрабанди, шахрайства та інших правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів;
- посилення заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності з боку України [31, с. 38].

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного росту валового внутрішнього продукту у нашій державі. Транскордонний кластер є формою інтеграції незалежних компаній та асоційованих інституцій, що географічно зосереджені у єврорегіоні та спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, яка ґрунтується на наявності погодженої стратегії розвитку учасників кластера. Дані про прямі інвестиції (власний капітал) з країн ЄС в Україну представлені в табл.

2.4. Так, упродовж 2018-2021 рр. відбулося збільшення загального обсягу прямих інвестицій з країн ЄС в Україну на 3306,5 млн. дол. США або на 13,24%. Найбільший обсяг інвестицій надійшов з таких країн ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Італія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Румунія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Угорщина, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швеція та Кіпр.

Для України транскордонна кластеризація – це спосіб для компаній подолати затяжну кризу, вивести вітчизняних виробників на світовий ринок та уникнути широкомасштабної імміграції громадян України до країн-членів ЄС за умови «відкритих кордонів» [30].

Таблиця 2.4

Дані щодо прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з країн ЄС в Україну за 2018–2021 рр. (млн. дол. США)

Регіони	Обсяги на 1 січня				На 31 грудня 2021	Відхилення 2021 / 2018 рр.	
	2018	2019	2020	2021		млн. дол. США	%
Усього з країн ЄС	24982,8	23425,7	24145,2	25972,3	28 289,3	3 306,5	13,24
Австрія	1 152,6	1 099,9	1 038,8	1 150,0	1 249,4	96,8	8,40
Бельгія	96,8	99,3	103,9	104,7	104,8	8,0	8,26
Болгарія	32,1	38,4	39,9	42,9	47,8	15,7	48,91
Греція	41,8	44,3	43,0	46,6	50,1	8,3	19,86
Данія	138,8	137,6	153,6	158,2	157,5	18,7	13,47
Естонія	243,3	222,1	235,0	239,0	248,2	4,9	2,01
Ірландія	72,9	42,8	48,4	39,7	41,6	-31,3	-42,94
Іспанія	56,1	59,0	63,5	61,5	60,2	4,1	7,31
Італія	216,4	196,7	201,6	242,4	249,3	32,9	15,20
Латвія	49,0	40,0	38,2	43,0	44,2	-4,8	-9,80
Литва	137,1	121,7	124,6	150,0	183,3	46,2	33,70
Люксембург	363,9	660,1	515,8	484,9	555,8	191,9	52,73
Мальта	46,0	56,9	59,3	50,6	61,0	15,0	32,61
Нідерланди	6 090,3	6 028,4	6 395,0	7 118,7	8 301,4	2 211,1	36,31
Німеччина	1 604,9	1 564,2	1 682,9	1 701,4	1 843,1	238,2	14,84
Польща	679,4	509,1	571,3	631,7	693,7	14,3	2,10
Португалія	5,5	3,2	4,3	4,5	4,6	-0,9	-16,36
Румунія	20,2	19,3	20,1	24,8	24,4	4,2	20,79
Словаччина	72,2	71,1	74,9	66,5	69,1	-3,1	-4,29
Словенія	19,5	18,7	20,1	21,6	20,9	1,4	7,18
Сполучене Королівство Великої Британії	1 785,2	1 947,0	1 944,4	2 131,2	2 060,6	275,4	15,43
Угорщина	333,7	498,1	511,1	565,1	380,7	47,0	14,08
Фінляндія	89,8	110,2	131,0	142,0	142,7	52,9	58,91
Франція	1 299,1	615,6	723,4	744,4	845,5	-453,6	-34,92
Хорватія	1,4	1,6	1,3	1,4	2,3	0,9	64,29
Чехія	106,2	106,3	115,8	116,2	115,1	8,9	8,38
Швеція	334,0	328,8	351,2	344,9	363,2	29,2	8,74
Кіпр	9 894,8	8 785,5	8 932,7	9 544,5	10 368,9	474,1	4,79

Джерело: [97]

Європейський Союз є головним торговельним партнером України. За результатами 2021 року питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 39,0% від загального обсягу торгівлі України, а у 2020 році питома вага склала – 38,8%. Протягом 2012-2021 рр. Україна постачала товари та послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія,

Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція. Упродовж 2012-2021 рр. спостерігасмо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22%. 2021 р. Протягом 2021р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція [38, с. 91].

Тенденція до переорієнтації торгівлі України на ринок ЄС свідчить про адаптацію українського ринку до «глибокої» лібералізації торгівлі з ЄС. Тим не менш, розкриттю повного потенціалу «поглибленої» програми торгівлі заважає кілька слабких місць і загроз. По-перше, слід згадати низькі абсолютні показники та падіння експорту послуг України за останні сім років. Серед потенційних загроз можна назвати послаблення позицій України на ринку транзиту газу в разі завершення проекту газопроводу «Північний потік II» та негативні наслідки для експорту української хімії та металу до ЄС через запланований ЄС вуглецевий податок. Крім того, переорієнтація України з ринків Росії та країн СНД на західні неминуче призвела до негативних макроекономічних зовнішніх ефектів, які стали особливо відчутними через кризу COVID-19.

2.3. Можливості реалізації зовнішньоторговельного потенціалу України в торгівлі послугами з країнами ЄС

Пандемія коронавірусу COVID-19 призвела до зростання рівня невизначеності щодо її впливу на економічний розвиток світу, наслідком чого стали скорочення обсягів світової торгівлі. Економісти Світової організації торгівлі вважають, що спад у світовій торгівлі за підсумками 2020 р., швидше

за все, перевищить спад, спричинений глобальною фінансовою кризою 2008–2009 рр. Оперативні показники вже свідчать про масштабне уповільнення. Торгівля послугами може бути складовою світової торгівлі, на яку найбільше вплине коронавірус через встановлення транспортних та туристичних обмежень, закриття багатьох закладів роздрібної торгівлі та готелів. Значна частка торгівлі товарами неможлива без них (наприклад, послуги з транспортування товарів). Однак деякі послуги можуть виграти від кризи, зокрема послуги в сфері інформаційних технологій, попит на які зростає, оскільки компанії намагаються забезпечити технічну можливість своїм співробітникам працювати вдома, водночас збільшується попит на дистанційне спілкування між людьми.

Під впливом процесів лібералізації, інтеграції та глобалізації у сучасному світовому господарстві відбувається активний розвиток сфери послуг. Вартість світового експорту послуг за десять років збільшилась майже вдвічі та становила у 2019 р. 6,144 трлн дол. США, середній показник – 5,52 % на рік. Найбільше значення темпів зростання у 2010 р. – 21,92 % у країнах Азії та Океанії. За останні 10 років ця група країн показує найбільші значення темпів зростання. Збільшення експорту послуг у 2018 р. стало світовою тенденцією. Темпи збільшення експорту послуг порівняно з 2017 р. становили 9,1% [100].

Як найзначніший вид економічної активності в світі, що вносить зростаючу частку в торгівлю, сектор послуг сприяє підвищенню виробничого потенціалу, надаючи виробничі ресурси для інших секторів і створюючи виробничі зв'язки, збільшуючи додану вартість. Зазначені питання мають перспективний напрям подальших досліджень. Розвиток міжнародної торгівлі послугами є необхідною умовою розвитку всієї економіки будь-якої країни світу. Як показує практика, вона є однією із найважливіших і найзначніших складових світового господарства. Отже, ринок послуг значною мірою є прискорювачем світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних економічних відносин. А модель

світового господарства, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій, часто називають «економікою послуг». Стрімке розгортання пандемії коронавірусу у 2020–2021 рр. призвели до масштабної ескалації загроз сталому розвитку глобальної економічної системи. Зниження щорічного приросту ВВП (-4,95%) та ВВП на душу населення (-4,36%) були найбільшими за останні 60 років (з 1960 до 2020 р.) [97], а глобальна рецесія світової економіки – наймасштабнішою за наслідками та невизначеністю. Найбільш негативно COVID-19 вплинув на такі індикатори зовнішньоекономічної діяльності, як міжнародна торгівля та інвестиції. Адже внаслідок руйнації зовнішньоторговельних потоків між країнами відбулося падіння обсягів експортно-імпортних операцій (загальні обсяги світової торгівлі товарами та послугами у 2020 р. зменшились на 8,3% порівняно з 2019 р. та на 12% порівняно з 2018 р. [97], зменшення припливу іноземного капіталу, міграційних можливостей населення тощо. Якщо наслідки COVID-19 уже отримали певну економічну оцінку, у т. ч. щодо впливу на ведення зовнішньоторговельної діяльності, повномасштабна війна Росії проти України, яка супроводжується значними руйнуваннями та втратами людських життів, призведе до набагато серйозніших наслідків як в Україні, так й у світовому масштабі, а період відновлення буде непорівнюваний із післяпандемічним. За попередніми підрахунками лише за місяць війни загальні збитки України з урахуванням втрат у наступні роки уже перевищують один трлн дол США, а експорт продукції скоротився вдвічі.

У 2021 році відбулося різке відновлення обсягів торгівлі після спаду 2020 року, спричиненого пандемією, але зростання могло б бути сильнішим без повторних хвиль COVID-19 протягом року. Зростання експорту в кожному регіоні було нижчим за середньосвітовий показник у 9,8%, за винятком Азії, експорт якої збільшився на 13,8%. Ситуація була протилежною щодо

імпорту, де в Північній Америці, Південній Америці, СНД та Азії було зафіксовано зростання вище середнього.

Прогноз передбачає зростання обсягу експорту в 2022 році на 3,4% у Північній Америці, -0,3% у Південній Америці, 2,9% у Європі, 4,9% у СНД, 1,4% в Африці, 11,0% на Близькому Сході та 2,0% в Азії. Також очікується зростання імпорту на 3,9% у Північній Америці, 4,8% у Південній Америці, 3,7% у Європі, - 12,0% у СНД, 2,5% в Африці, 11,7% на Близькому Сході та 2,0% в Азії. Обсяги експорту та імпорту НРС у 2022 році повинні зрости на 3,5% та 6,6% відповідно. За винятком Близького Сходу, у всіх регіонах прогнози на 2023 рік переглянуто у бік зниження. Торговельні витрати мають зрости в короткостроковій перспективі в результаті санкцій, експортних обмежень, витрат на енергоносії та збоїв у транспорті через COVID-19 [100].

Важливим структуро-перетворюючим чинником розвитку економіки України в усіх її сферах, включаючи міжнародну торгівлю товарами і послугами, виступають сьогодні процеси цифровізації, активне впровадження яких пришвидшується ризиками глобальної пандемії COVID-19. Адже архаїчність торговельних процесів (їх оформлення на паперових носіях) призвела до проблем у здійсненні міжнародних бізнес-операцій під час карантину. Тривалість пандемії та потенційна неможливість її подолання у найближчій перспективі вимагає термінової цифровізації діяльності торговельних компаній, зокрема найменших, які найбільше постраждали від сьогоднішньої кризи. Діджиталізація мікро, малих та середніх підприємств (ММСП), які відіграють основну роль у забезпеченні товарами та послугами в усьому світі (частка ММСП у світі складає 95%, забезпечуючи 60% світової зайнятості), має важливе значення для їх розвитку та забезпечення доступу до фінансування, включаючи фінансування торгівлі [97].

Сучасні інформаційні технології докорінно змінюють умови міжнародної торгівлі, руйнуючи монопольний доступ на міжнародний ринок товарів і послуг великих компаній та створюючи рівні можливості для здійснення міжнародних торговельних операцій, у т.ч. ММСП (можливості обмежені

тільки інтерфейсом магазину (потенційний покупець повинен розуміти його мову), технічною можливістю внести оплату, наявністю доступу служби доставки цього магазину до місця розташування клієнта). Однак найбільший вплив цифрових технологій полягає у зниженні торговельних витрат, зміні структури торгівлі (збільшення торгівлі послугами), складності та довжини глобальних ланцюгів вартості [97].

Не зважаючи на лібералізацію взаємного доступу до ринків та створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС, реальна практика реалізації Угоди про асоціацію упродовж 2015–2020 рр. виявила дуже незначний вплив євроінтеграційних заходів на пришвидшення технологічного прогресу в українській економіці. Більше того, ЗВТ з ЄС навіть не стала системним чинником розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у контексті покращення структури експорту (збільшення частки експорту високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю) й зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг на міжнародному ринку.

Найвищий рівень інтеграції до ЄС за аналізовані роки спостерігаємо в областях Західного регіону України (Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій). У десятку лідерів за даним показником також входить Одеська обл., одна з лідерів за часткою експорту послуг до ЄС. Зазначимо також, що Львівська обл. є найбільш інтегрованою до ЄС відповідно до ІСЕП, лідером (за винятком м. Києва) за часткою експорту послуг до ЄС та показала найбільше зростання частки експорту у сфері товарної торгівлі, незважаючи на пандемію COVID-19.

Російське вторгнення в Україну минулого року спричинило не лише масштабну гуманітарну, міграційну та біженську кризи, але й додало ризиків для світової економіки, яка все ще бореться з пандемією COVID. Прямі наслідки зменшення потоків грошових переказів і непрямі наслідки зростання цін на продовольство, пальне та добрива збільшили ризики

відсутності продовольчої безпеки та зростання бідності в багатьох країнах з низьким рівнем доходу.

Україна не повністю використовує наявні можливості для нарощення експорту до ЄС: послуг з переробки матеріальних ресурсів, Послуг з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій, транспортних послуг, послуг, пов'язаних з подорожами, послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, ділових послуг та послуг приватним особам, культурні та рекреаційні послуги. Темпи зростання експорту цих послуг з України до ЄС було меншим за темпи зростання загального імпорту цих послуг до ЄС протягом 2013-2019 років.

ПВЗВТ передбачає лібералізацію в'їзду постачальників договірних послуг у 18 секторах: юридичні, бухгалтерські, консультаційні щодо оподаткування, архітектурні, інженерні, комп'ютерні, наукові дослідження, реклама, управлінське консультування, послуги, пов'язані з управлінським консультуванням, технічні випробування та аналіз, наукові послуги та послуги з технічного консультування, технічне обслуговування та ремонт обладнання, перекладу, роботи з дослідження місцевості, екологічні, послуги туристичних агентства та туроператорів, розважальні.

При цьому повинні виконуватися умови та застереження, що викладені у Статті 101 та Додатках XVI-C та XVI-F. Зокрема, ці умови включають: наявність договору (фізичні особи повинні бути залучені до надання послуг на тимчасовій основі як працівники юридичної особи, яка підписала договір про надання послуг на термін, що не перевищує 12 місяців, та інші умови), стаж роботи за спеціальністю не менше 3 років, відповідна освіта або кваліфікація, ін. [100].

ПВЗВТ передбачає лібералізацію в'їзду незалежних фахівців для надання послуг у 6 секторах: юридичних, архітектурних, інженерних, комп'ютерних та пов'язаних з ними послуг, послуг з управлінського консультування, послуг з перекладу. При цьому повинні виконуватися умови та застереження, що викладені у Статті 102 та Додатках XVI-C та XVI-F. Зокрема, ці умови

включають: надання послуг на тимчасовій основі у якості самозайнятих осіб, зареєстрованих на території іншої Сторони, наявність договору про надання послуг на період, що не перевищує 12 місяців, досвід роботи за спеціальністю не менше 6 років, ін.

Крім того, відповідно до Додатків XVI-C та XVI-F, держави-члени ЄС застосовують значну кількість застережень щодо умов в'їзду та перебування фізичних осіб з України, що постачають послуги у вказаних секторах (постачальників договірних послуг і незалежних фахівців), зокрема вимогу щодо підтвердження економічної необхідності, вимогу щодо проживання. Разом з тим, кількість застережень України є значно меншою і стосується послуг у сфері розробок і досліджень, а також розважальних послуг.

Також Угода врегульовує питання ліцензування у торгівлі послугами (Статті 104-105) та взаємного визнання сторонами професійних кваліфікацій надавачів послуг (Стаття 106). Зокрема, ліцензування повинно здійснюватися на основі прозорих, чітких і неупереджених критеріїв. Також передбачається взаємне визнання професійних кваліфікацій надавачів послуг, вимог, ліцензій на основі достатнього рівня відповідності між правилами сторін щодо видачі дозволів, надання ліцензії, діяльності та сертифікації постачальників послуг.

Отже, сектори послуг в Україні демонструють різний рівень залучення до експортної діяльності або експортної орієнтованості. Залучення до експортної діяльності надає підприємствам доступ до міжнародних ринків та полегшує введення міжнародних стандартів, нововведень, та маркетингових стратегій, а також свідчить про їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках. За нашими оцінками, серед розглянутих секторів сектор Інформація та телекомунікації є одним з найбільш експортноорієнтованих серед послуг. Вантажний автомобільний транспорт, послуги поштової та кур'єрської служби та професійна, наукова та технічна діяльність демонструють менший рівень орієнтованості на зовнішні ринки, тоді як найменша частка послуг постачається на зовнішні ринки у Фінансовій та страховій діяльності та будівництві. Динаміка імпорту послуг до ЄС

ілюструє те, як змінюється попит на певні послуги на ринку ЄС протягом визначеного терміну. Імпорт послуг до ЄС зростає протягом 2013-2019 років, окрім 2015 року. За 2013- 2019 роки загальний обсяг імпорту послуг до ЄС зріс на 32% з 1,8 трлн дол. США до 2,4 трлн дол. США. У структурі імпорту до ЄС відбулося посилення абсолютного та відносного значення імпорту ділових послуг. Друге та третє місце за обсягами імпорту займали послуги, пов'язані з подорожами та транспортні послуги. Темпи зростання імпорту послуг до ЄС прискорилися після 2016 року. У період 2013-2015 років середньорічне зростання загального імпорту послуг до ЄС було 1,9%, а у 2016- 2019 роки – 6,7%. При цьому тенденції зростання імпорту до ЄС відрізнялися для різних видів послуг. Імпорт послуг з ремонту та технічного обслуговування, послуг будівництва та послуг з переробки матеріальних ресурсів до ЄС демонстрував зростання протягом 2013-2015 та 2016-2019 років, причому це зростання прискорилося після 2016 р. Значні темпи зростання протягом 2013-2015 та 2016- 2019 років демонстрував також імпорт ділових послуг, послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних, роялті та інші послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності. Разом з тим, імпорт трьох видів послуг ЄС демонстрував скорочення у 2013-2015 роках та відновлення у 2016-2019 роках: послуги зі страхування, послуги, пов'язані з подорожами та транспортні послуги.

Для України торговельні відносини з ЄС є додатковим кроком до вступу до Євросоюзу та можливістю відкрити нові ринки. Слід зазначити, що експорт відіграє значну роль в економіці: його частка у ВВП України коливається в різні роки, становлячи близько 50%. Важливо, що в українському експорті значна частка імпортованих комплектуючих. Таким чином, імпорт також відіграє значну роль у діяльності багатьох підприємств.

За останні роки у зовнішній торгівлі відбулися значні зміни, наслідки яких мають багатовекторний вплив на економіку нашої країни. Таким чином, із набуттям чинності зони вільної торгівлі з Європейським Союзом

українські експортери та імпортери отримали змогу ще активніше інтегруватися у світові торгові потоки та європейські виробничі мережі.

Безумовно, показники зовнішньої торгівлі зазнають суттєвого скорочення. За нашими спостереженнями, обсяги товарного експорту скоротяться приблизно на 20- 25%, імпорту – 15-20%, що формуватиме значний дефіцит у торгівлі товарами. Експортні втрати переважно зумовлені практично знищенням промислового (в т.ч. металургійного, який залишається базовим для експорту) потенціалу на Харківщині, Донеччині, Миколаївщині. Хоча окремих послаблень (блокади) для експорту зернових вдалося досягти, однак вони не зможуть надолужити втрати І півріччя, а також оминати вірогідні подальші блокування⁶. Останніми роками, зазвичай, дефіцит торгівлі товарами в Україні частково «компенсувався» позитивним сальдо торгівлі послугами. Однак у березні 2022р. (чи не вперше) ситуація кардинально змінилася – дефіцит торгівлі послугами було оцінено у 622 млн. дол. США (у березні 2021р. профіцит становив 345 млн. дол. США). Такі «нові» тенденції продовжуватимуться до кінця 2022р. [98].

Дефіцит зовнішньої торгівлі товарами і послугами внаслідок падіння обсягів зовнішньої торгівлі (як експорту, так і імпорту) у І півріччі і часткового відновлення у II – може перевищити 10% ВВП. Однак, значне збільшення дефіциту зовнішньої торгівлі в термінах ВВП відбувається не лише через зростання дефіциту, але й суттєве зменшення показника ВВП у доларовому еквіваленті. Між тим, сальдо рахунку поточних операцій може виявитись суттєво позитивним за рахунок значної допомоги і грантів міжнародних партнерів (обсяг надходжень яких перевищить величину зовнішньоторговельного дефіциту), що, водночас, сприятиме макроекономічній збалансованості [98].

Напрямки трансформації зовнішньоторговельної політики України в контексті угоди про вільну торгівлю з ЄС: Україна повинна прискорити процес виконання Угоди про асоціацію, оскільки зволікання в Україні обмежують потенціал зони вільної торгівлі з ЄС і, як наслідок, стримують

інвестиції та економічне зростання; залучення інвестицій в аграрний сектор та переробну промисловість зменшить сировинну спрямованість експорту України; в рамках реалізації Угоди про асоціацію це також допоможе виконати технічні вимоги до послуг; пріоритет – інтеграція до єдиного цифрового ринку ЄС; розвиток електронного урядування та електронних послуг, гармонізація нашого законодавства також є напрямками, у яких слід активізувати дії; Для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності для подолання накопичених соціально-економічних проблем та зміни сировинної спрямованості експорту нашої країни Україні також необхідно інтегруватися в глобальні ланцюжки доданої вартості.

Найбільш перспективною сферою розвитку зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС є експорт ІТ-послуг. Зокрема, в українській економіці експорт *ІТ-послуг* перевищує 5 млрд. дол. США на рік, що є більшим за об'єми експорту транспортних послуг та мінеральних продуктів. Загалом ІТ-сектор займає більше 8% національної економіки і характеризується як постійно зростаючий. Навіть у кризовому 2020 році експорт зріс на 853 млн. дол. США, що означає ріст на 20% за рік [78]. Взагалі, український ринок ІТ є надзвичайно активним та конкурентоспроможним. Він характеризується високим професіоналізмом фахівців, схильністю та бажанням до автоматизації, ціною привабливістю для замовників, високою якістю продуктів, що випускаються [52, с. 107]. Однак, незважаючи на позитивні тенденції та оптимістичні прогнози, українська ІТ-галузь має низку проблем, які можуть стати критичними перешкодами в подальшому. По-перше, неактуальне законодавство в сфері ведення бізнесу, оподаткування та трудових відносин. По-друге, майже повна орієнтація на експорт послуг без особливої уваги до розробки якісних внутрішніх продуктів. По-третє, відсутність кваліфікованого кадрового забезпечення. Українські виші не мають освітніх програм, які б відповідали сучасним вимогам для роботи в українських ІТ-компаніях [47, с. 238].

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 50% українських ІТ-послуг експортується до США та 35% – до Західної Європи (включаючи Великобританію та Північні країни). Згідно з останнім звітом Асоціації IT Ukraine, ІТ-сектор в Україні може досягти 14,9 мільярдів доларів США до 2025 року за базовим сценарієм (21,6% CAGR) [96].

Україна також була привабливою країною для інвестицій, які щороку приносять 300-700 мільйонів доларів США. Найбільше угод стосується стартапів (стадії Seed і Pre-seed), але фінансово великі угоди зазвичай укладаються з великими компаніями, такими як GitLab, Grammarly, People.ai та іншими.

Нарешті, українські ІТ-компанії, в тому числі CH Software, зацікавлені в безперервній робочій діяльності – для цього вони створюють детальні плани на випадок надзвичайних ситуацій. Такі документи зазвичай включають кілька екстрених сценаріїв переміщення співробітників [96].

Після пандемії ІТ-бізнес в Україні успішно створив інфраструктуру віддаленої роботи та оснастив співробітників необхідними інструментами та пристроями. Плани переїзду та дистанційна культура роблять ІТ-бізнес дуже адаптивним до можливих ризиків.

Протягом останніх восьми років ІТ-компанії згуртувалися, щоб створити позитивний портрет України на міжнародній арені. Цифри, які ви щойно побачили, це лише початок значного прогресу – до цього прагне вся країна, в тому числі тисячі ІТ-компаній [96].

За даними Національного банку України, обсяг експорту комп'ютерних послуг за перше півріччя 2022 року становить 3,74 млрд доларів, що на 23% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Це майже 110 млрд грн надходжень в економіку України. При цьому сума сплачених ІТ-галуззю податків і зборів у першому півріччі склала 32,6 млрд грн [96].

З початку 2022 року, незважаючи на війну, національна ІТ-індустрія стабільно розвивається. Галузь активно благотворює Збройні Сили України

та гуманітарні проекти, вчасно сплачує податки та зберегла позиції на міжнародному ринку.

Експортна ІТ-галузь витримала виклики, продемонструвавши стійкість і продовжує підтримувати економіку України. Однак показники експорту за червень свідчать про зниження темпів зростання порівняно з двома попередніми воєнними місяцями. Ймовірними чинниками таких тенденцій стали травневі зміни у валютній політиці Національного банку України, невизначеність термінів впровадження нових процедур щодо можливості бронювання ІТ-фахівців та їх тимчасового виїзду за кордон. Вітчизняна ІТ-індустрія все ще зберігає значний потенціал для зростання.

Попит на ІТ-послуги та відносно високі зарплати призводять до значного зростання кількості ІТ-талентів в Україні. Співпраця з фізичними особами-підприємцями (ІП) приваблива для компаній, оскільки ІТ часто передбачає проектну роботу. ІТ-індустрія активно залучає молодь: 80% співробітників ІТ-компаній мають вік від 18 до 32 років.

Станом на 2021 рік український технічний пул нараховує 285 тис. спеціалістів: 80% мають ІЕ-контракти з ІТ-компаніями. Крім того, 25% усіх ІТ-спеціалістів і 32% керівництва – жінки. Значний попит на українські таланти зумовлений високим освітнім рівнем українців. Україна посідає 47 місце зі 189 (між ОАЕ та Італією) згідно Індексу освіти ООН 2021. Загалом індекс освіти України відповідає рівню західних країн. Типовий український ІТ-спеціаліст має вищу (частіше технічну) освіту, середній рівень володіння англійською (у 80% середній рівень), середній стаж роботи 3 роки і більше.

Згідно з дослідженням Korn Ferry 2021 IT Rewards Study, ринок праці в Україні досить фрагментований, про що свідчать відмінності в оплаті праці в межах однієї посади. Зарплати менеджерів проектів (PM) незначно відрізняються в залежності від регіону. Зарплати технічних спеціалістів у столиці на 25% вищі за середні по країні. Регіони з рівнем заробітної плати нижче середнього є економічно більш привабливими для входу компаній.

В подальшому головними напрямками розвитку міжнародного ринку послуг в галузі інформаційних технологій мають стати: розробка та впровадження штучного інтелекту, машинне програмування, розробка ігор, Інтернет речей, робототехніка, розробка, оптимізація та підтримка хмарних сервісів, модернізація IT-систем, застосування аналітики та Big Data. Важливими напрямками залишаються електронна комерція, сфера розваг та ігор, рішення, пов'язані з моніторингом здоров'я та спортом. Перелічені напрями все більше цікавлять як звичайні домогосподарства, так і компаній з різноманітних секторів економіки. Розвиток українського ринку потребує застосування досвіду зарубіжних країн, що орієнтуються на оптимізацію бізнесу, дієві IT-рішення, забезпечення якості товарів та послуг. Досвід провідних країн даної галузі свідчить про те, що конкуруючий ринок може бути лише в демократичній країні з чітким законодавством. Політика держави, що направлена на розвиток такого ринку, має включаючи комплексний підхід, який складається з активної допомоги, залученості та інтересу уряду в розвитку ринку, в інформатизації населення та імплементації іноземного досвіду, адаптованого для національної економіки.

Український сектор IT знаходиться в неоднозначному положенні. Перелічені проблеми не є вичерпними і становлять загрозу для розвитку перспективної галузі, тому мають бути вирішені найближчим часом. Пропонується приділити особливу увагу: актуалізації законодавства в сфері запобігання корупції, в сфері ведення підприємницької діяльності для IT-компаній, в сфері оподаткування та обліку; створенню сучасних актуальних освітніх програм для вишів; державним інвестиціям в науку і технології задля створення умов для компаній (технопарки, супутникове забезпечення, інфраструктура, збільшення покриття високошвидкісного інтернету тощо) [18, с. 29].

Висновки до розділу 2

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

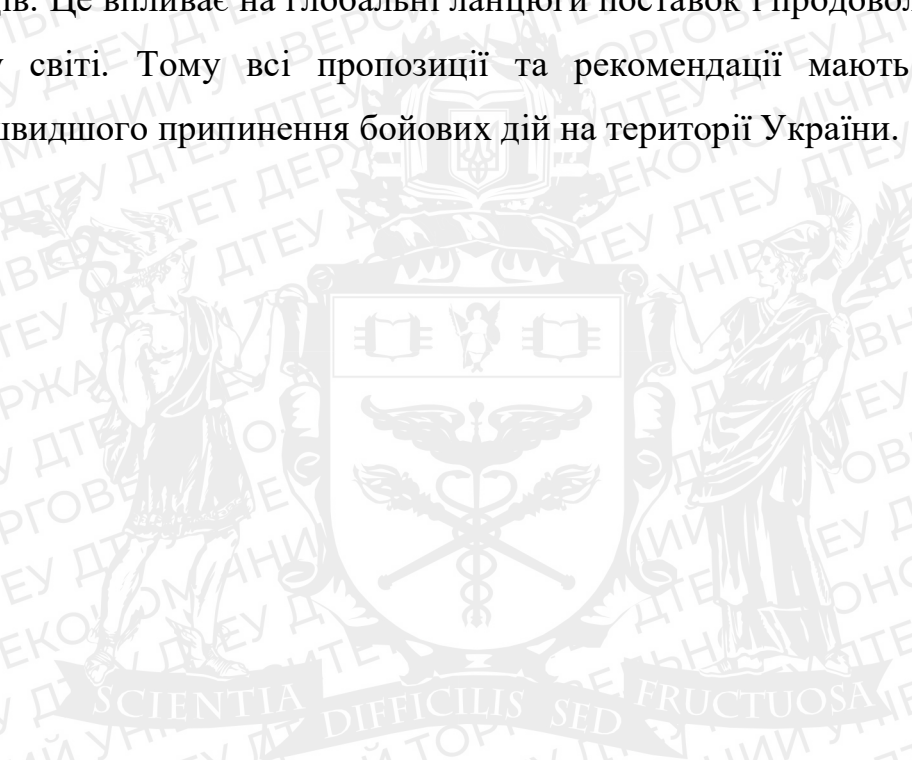
Обґрунтовано вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України. Варто відзначити, що зовнішня торгівля України є незбалансованою, що є дуже несприятливим явищем для вітчизняної економіки. Наприклад, більший імпорт, ніж експорт, збільшує відкритість економіки країни, що свідчить про те, що внутрішнє виробництво не може задовольнити потреби населення, а також збільшує бюджетні витрати на закупівлю цих товарів. Аналіз тенденції розвитку зовнішньої торгівлі в основному проявляється у зменшенні зовнішньоторговельного балансу, погіршенні структури експорту та зростанні імпоротної залежності.

Виявлено проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії. Торговельна інтеграція виступає універсальним інструментом оптимізації співробітництва країн з метою реалізації обоюдокорисливих національних зовнішньоторговельних інтересів. Визначаючи етимологію категорії «співробітництво» найчастіше використовують такі тлумачення як спільна діяльність або співробітництво у певній інституції.

Здійснено прогнозування розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах трансформації експортно-імпортного режиму. Зважаючи на очікуване певне заспокоєння економічного середовища восени 2022 р. (зниження інфляційних і девальваційних темпів), зменшення ВВП у доларовому еквіваленті також сягне близько 35% і складе менше 130 млрд. дол. США (нижче рівня, який є важливим для розрахунку виплат зовнішнього боргу за реструктуризованими варіантами). До кінця 2022 р. слід очікувати продовження зниження рівня реального добробуту домогосподарств (унаслідок відсутності роботи, зниження доходів і високої інфляції), що провокуватиме негативні очікування у частині сукупного попиту. Причому, особливо значною буде втрата доходів і добробуту навіть

тих громадян, які відносно вчасно і вдало переїхали до регіонів, яких безпосередньо не торкнулися воєнні дії.

Варто відзначити, що через бойові дії на території України сьогодні робити якісь прогнози дуже складно: щодня руйнуються промислові об'єкти, сільськогосподарські поля заміновані або знаходяться під контролем окупантів, людський фактор також під загрозою через величезна кількість біженців. Це впливає на глобальні ланцюги поставок і продовольчу безпеку в усьому світі. Тому всі пропозиції та рекомендації мають сенс у разі якнайшвидшого припинення бойових дій на території України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, за результатами проведеного дослідження у кваліфікаційній роботі варто зробити відповідні висновки:

Досліджено генезис системи міжнародної торгівлі послугами. Проведено дослідження міжнародної торгівлі послугами показало, що їй притаманна певна специфіка. Перш за все це пов'язано з тим, що послугам характерні різноманітні форми і сутність. Вони поєднуються в глобальний ринок, якому характерні не загальні риси, але загальні тенденції, які дають реальну можливість впливати на його функціонування на глобальному рівні навіть з урахуванням нових моментів в його розвитку. На сучасному етапі світовий ринок послуг регулюється на чотирьох рівнях: міжнародному, галузевому, регіональному та національному. Все це сприяє пришвидшенню темпів зростання сфери послуг як на внутрішньому ринку країн, так і на світовому ринку.

Обґрунтовано трансформування міжнародної торгівлі послугами в умовах глобалізації та цифровізації економіки. В умовах глобалізації світової економіки рівень соціально-економічного розвитку окремих країн значною мірою залежить від зовнішньоекономічного сектору. Зростають міжнародні обороти товарів і послуг, прискорюється рух капіталів і фінансових ресурсів. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку світового ринку є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено стрімкими технологічними змінами, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин. Постійно змінюються напрями зовнішньоторговельних потоків та видова структура ринку послуг. Зростають обсяги супутніх послуг у виробництві й експорті багатьох капітало- та наукомістких товарів (програмне забезпечення, дизайн, інжиніринг, логістика, маркетингові послуги); у складі послуг набувають більшої ваги готельний бізнес, рекламні, консалтингові, страхові, фінансові, агентські, брокерські, ріелтерські, адвокатські й лізингові послуги, франчайзинг,

торгівля ліцензіями та патентами, «ноу-хау» тощо. Ринок послуг стає одним із перспективних секторів світового ринку. У структурі платіжних балансів окремих країн частка сфери послуг становить близько 20%, а сама вона стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій.

Здійснено оцінку стану міжнародної торгівлі послугами у світі. У більшості європейських країн торгівля послугами сповільнилася. Експорт послуг у Німеччині та Італії зріс на 1,1% та 1,8% відповідно, тоді як імпорту залишився без змін (зростання на 0,4% для Німеччини та зниження на 0,8% для Італії). У Сполученому Королівстві експорт послуг скоротився на 1,3%, а імпорту різко скоротився (зниження на 11,5%). Навпаки, у зв'язку з зростанням надходжень від подорожей на 14,0%, експорт послуг у Франції зріс на 4,9%, тоді як імпорту зріс на 2,0%. Туреччина зафіксувала двозначне зростання експорту (зростання на 22,8%) та імпорту (зростання на 15,1%), що відображає високі пасажирські подорожі та транспортні послуги.

Визначено місце України на міжнародному ринку послуг: структура вітчизняного експорту та імпорту за видами послуг. Сучасному світовому господарству характерний бурхливий розвиток сфери послуг, спричинений глобалізацією та лібералізацією світових економічних процесів. Практика свідчить, що для значної частини держав світу, сфера послуг являється однією із найбільш важливих складових економіки. Послуги являються джерелом довгострокового економічного зростання держав, до того ж для деяких – важливішим, аніж промисловість. У результаті аналізу структури, особливостей ринку послуг загалом та ринку ІТ послуг зокрема зроблено висновок, що їх розвиток властивий розвиненим країнам та країнам, що розвиваються. Головними гравцями виділено США, країни Європи та ряд азійських країн. Встановлено, що розвиток ІТ-сектору невід'ємно пов'язаний з інвестиціями держави в науково-технічну сферу, технології та інновації.

Проаналізовано торгівлю послугами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ (поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі). Варто відзначити, що Європейський Союз залишається найбільшим торговельним партнером

України, з яким зміцнюється співпраця не тільки у торгівлі, а і у багатьох інших сферах економіки. За результатами 2021 р. було збільшено постачання української продукції до ЄС на 43,9%. Така позитивна тенденція забезпечена, зокрема, наявністю Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС, налагодженням прямих контактів між українським і європейським бізнесом, усуненням технічних бар'єрів у торгівлі та вдосконаленням системи контролю за безпечністю харчової продукції. Ці та інші кроки, які вживає Уряд, забезпечують вільний доступ для української продукції на європейські ринки.

На сьогодні, в умовах війни в Україні, розвиток зовнішньоекономічної діяльності в Україні визначатиметься переважно загальним рівнем розвитку економіки, реальними результатами реформ, значним відновленням суспільного виробництва та розвитком експортного потенціалу, який надасть країні значне поповнення державного бюджету.

Обґрунтовано вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю послугами: загрози та можливості для України. Варто відзначити, що зовнішня торгівля України є незбалансованою, що є дуже несприятливим явищем для вітчизняної економіки. Наприклад, більший імпорт, ніж експорт, збільшує відкритість економіки країни, що свідчить про те, що внутрішнє виробництво не може задовольнити потреби населення, а також збільшує бюджетні витрати на закупівлю цих товарів. Аналіз тенденції розвитку зовнішньої торгівлі в основному проявляється у зменшенні зовнішньоторговельного балансу, погіршенні структури експорту та зростанні імпортової залежності. Розуміння основних факторів та причин окреслених проблем має стати рушійною силою для вирішення на всіх рівнях зовнішньоторговельної організації: від виробника до країни.

Виявлено проблеми розвитку зовнішньої торгівлі послугами України в умовах війни та подолання наслідків військової агресії. Торговельна інтеграція виступає універсальним інструментом оптимізації співробітництва країн з метою реалізації обопільних національних зовнішньоторговельних

інтересів. Визначаючи етимологію категорії «співробітництво» найчастіше використовують такі тлумачення як спільна діяльність або співробітництво у певній інституції. Міжнародну економічну інтеграцію можна визначати як вищий рівень розвитку міжнародної економічної діяльності, що відзначається поглибленням торговельно- економічної взаємодії країн, наслідком чого є компліментарність, взаємозалежність, взаємоузгодженість дій і зближення національних господарських механізмів з одночасним встановлення взаємних зобов'язань, які реалізуються у формі міждержавних угод, інституціоналізації співпраці, проведенні узгодженої торговельної політики у двосторонніх відносинах та з третіми країнами з метою досягнення та реалізації національних торговельно-економічних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. Документ 959-ХІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.08.2022, підстава – 1591-ІХ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377.
2. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу / Л. М. Алавердян, О. В. Романенко // Ефективна економіка. 2019. – № 4. – С. 67-78.
3. Антонюк К. В. Визначальні фактори розвитку сучасної міжнародної торгівлі послугами / К. В. Антонюк // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. – Вип. 6. – С. 46-51.
4. Бойко В. О., Бойко Л. О. Сучасний стан міжнародної торгівлі України як основної форми міжнародного бізнесу / В. О. Бойко, Л. О. Бойко // Фінансовий простір. 2022. – № 1 (45). – С. 49-57.
5. Вірковська А. А. Пріоритети реалізації зовнішньо-торгівельних інтересів України з країнами Європи. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12086/1/стаття%20№11.pdf>
6. Глуховська Б. В., Побоченко Л. М. Україна й Європа: цінності та стандарти / Б. В. Глуховська, Л. М. Побоченко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020: міжнародна науково-практична конференція, 17 квітня 2020 року: тези доп. – К., 2020. – С. 434–440.
7. Гречишкіна О. О., Ковалев А. С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О. О. Гречишкіна, А. С. Ковалев // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2014. – № 8 (215). – С. 26-29.
8. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. посіб. Харківський національний університет імені ВН Каразіна. Харків. 2016. – 136 с.

9. Давиденко Г. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю / Г. Давиденко // Інноваційна економіка. 2020. – № 9-10. – С. 5-10.
10. Двигун С. М. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України / С. М. Двигун // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. – № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_11_17
11. Дернова І. А. Зовнішньоторговельна відкритість національної економіки: статистична оцінка / І. А. Дернова // Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». м. Дніпро, 2019. – № 2 (19). – С. 410-414.
12. Єлісєєва О. А. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання міжнародної торгівлі послугами / О. А. Єлісєєва // Актуальні питання публічного та приватного права. 2014. – № 3. – С. 218-224.
13. Капелюшна Т. В., Гавриш О. М., Пильнова В. П. Діагностика та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні / Т. В. Капелюшна, О. М. Гавриш, В. П. Пильнова. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/98.pdf.
14. Карандюк О. Г., Пеценко М. В. Сучасний стан та тенденції розвитку міжнародного ринку послуг / О. Г. Карандюк, М. В. Пеценко // Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення: Матеріали II Міжнар. науково- практ. конф., м. Київ, 21 жовтня 2021 р. Т. 2. Київ: Національний авіаційний університет, 2021. С.203-205.
15. Квач Я., Грималюк А. Еволюція міжнародної торгівлі / Я. Квач, А. Грималюк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. – № 4. – С.47-56
16. Кваша О. С. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах / О. С. Кваша // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2019. – Вип. 23, Ч. 1. – С. 112–117.

17. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Крикунова В. М., Жосан Г. В., Бойко В. О. Цифрова економіка / Ю. Є. Кирилов, В. Г. Грановська, В. М. Крикунова, Г. В. Жосан, В. О. Бойко // Криптовалюти: навчальний посібник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 228 с.
18. Ковтун Т. Д., Матвієнко А. П. Актуальні тренди міжнародної торгівлі товарами та особливості зовнішньої торгівлі України / Т. Д. Ковтун, А. П. Матвієнко // Бізнес Інформ. 2019. – № 9. – С. 28-35.
19. Колобердянко І. І., Чернявська А. В. Стан і тенденції міжнародного ринку торгівлі ІТ-послугами / І. І. Колобердянко, А. В. Чернявська // Економіка та суспільство. 2021. – Вип. 32. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-45>
20. Кононенко Л. В. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки / Л. В. Кононенко // Наука і техніка сьогодні. 2022. – № 5 (5). – С. 110-121.
21. Коробко А. В., Туль С. І. Діджиталізація міжнародної торгівлі: особливості та мегатренди / А. В. Коробко, С. І. Туль // Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації : матеріали наукової конференції студентів та молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 2 грудня 2020 р.); за заг. ред. В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2020. – С. 42-44.
22. Короленко Н. В., Ларина Т. І. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної кризи COVID-19 / Н. В. Короленко, Т. І. Ларина // Інвестиції: практика та досвід. 2021. – № 1. – С. 59–65.
23. Котлер Ф., Катарджая Г., Сетьяван І. Маркетинг. Від традиційного до цифрового. Пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. – 208 с.
24. Набок І. І. Кон'юнктура світових товарних ринків: навч. посібник / І. І. Набок. – К.: НАУ, 2018. – 193 с.
25. Мамедов К. Інструменти регулювання міжнародної торгівлі логістичними послугами / К. Мамедов // Шевченківська весна: Матеріали

міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2017. – Ч. 1. – С. 126-129.

26. Марченко В. С., Сидоренко К. В. Трансформація економіки України під впливом глобалізаційних процесів сьогодення / В. С. Марченко, К. В. Сидоренко // Сучасні проблеми глобалізаційних процесів у світовій економіці: XII міжнар. наук.-практ. конф., 11 листопада 2019 р. – К., 2019. – С. 194-196.

27. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньо-економічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку / А. О. Машков // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. – № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_15

28. Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент». КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: К. О. Кузнєцова, В. В. Чорний, О. С. Ченуша. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 191 с.

29. Міжнародні економічні відносини. Навч. посібник / за ред. проф., д.е.н. С.В. Сіденко. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2015.–465 с.

30. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / Д. А. Міщенко, Л. О. Міщенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. – № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf

31. Моїсєєко Т. Є. Міжнародна торгівля: навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: Крок, 2018. – 287 с.

32. Нечипорук К. О. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України / К. О. Нечипорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство; голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород : Гельветика. 2018. – Вип. 22. – № 3. – С. 5-9.

33. Новікова А. П., Скоробогатова Н. Є. Аналіз розвитку світового та українського ринку ІТ-послуг / А. П. Новікова, Н. Є. Скоробогатова // Інвестиції: практика та досвід. 2018. – № 3. – С. 52–56.
34. Пічкурова З. В. Світова практика державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19 / З.В. Пічкурова // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – № 6. – С. 85-91.
35. Пічкурова З. В. Особливості реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері інтелектуальної власності / З. В. Пічкурова // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально- науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. Ч.1. – С. 99-102.
36. Пічкурова З. В. Інтелектуалізація міжнародної торгівлі в умовах пандемії COVID-19 / З. В. Пічкурова // Економіка та суспільство. 2021. No 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/981>
DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-13.
37. Пічкурова З. В. Ризики та загрози війни в Україні для світової економіки / З. В. Пічкурова // Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (27-29 червня 2022 року, м. Луцьк). – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. – 311-314.
38. Платонова І. О. Експорт як чинник економічного зростання України в умовах міжнародної інтеграції/І.О.Платонова//Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. – Вип. 24. –Ч. 3. – С. 37-41.

39. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / І. О. Платонова // Інвестиції: практика та досвід. 2020. – № 13-14. – С. 125-129.
40. Побоченко Л. М. Вплив війни в Україні на розвиток міжнародного туристичного бізнесу / Л. М. Побоченко // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: XIII міжнародна науково-практична конференція, 26 травня 2022 року: тези доп. – К., 2022. – С. 163-169.
41. Поляков М. В. Особливості розвитку міжнародного бізнесу в умовах становлення глобальної економіки знань / М. В. Поляков // Економічний простір. 2017. – № 121. – С. 47-57.
42. Приступа О. О. Новий етап зовнішньоекономічних зв'язків України / О. О. Приступа // Наукові записки РДГУ. 2018. – № 1. – С. 11-14.
43. Приходович О. А. Україна та ЄС: економічне та політичне співробітництво / О. А. Приходович // Економічні науки. 2017. – № 12. – С. 52-60.
44. Прушківська Е. В. Основи розвитку новітніх форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації / Е. В. Прушківська // Економічний вісник Національного гірничого університету. 2018. – № 2. – С. 119–125.
45. Рибак І., Бабінська О. Місце України в системі міжнародної торгівлі / І. Рибак, О. Бабінська // ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. 2020. – № 9. – С. 13-16.
46. Розанов Р. Д. Зовнішньоекономічна діяльність держави / Р. Д. Розанов // Економічні науки. 2010. – № 12. – С. 25-31.
47. Румянцев А. П. Напрями розвитку світового ринку послуг в умовах глобалізації / А. П. Румянцев, Д. М. Носанов // Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць. – 2018. – № 2. – Вип. 7. – С. 238-249.
48. Румянцев А. П. Пріоритети розвитку економічної співпраці України з ЄС / А. П. Румянцев, Д. О. Антоненко // Стратегія розвитку України. – 2018. – № 2. – С. 130-133.

49. Румянцев А. П. Глобальний прояв розвитку міжнародної торгівлі / А. П. Румянцев // Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі»: збірник тез, м.Київ, 13 квітня 2017 р.— К: Національний авіаційний університет, 2017. – с.12-14.
50. Сапожник Д. І., Демидчук Л. Б. Інформаційна сервізація в системі трансформації інфраструктури надання послуг індустрії гостинності / Д. І. Сапожник, Л. Б. Демидчук // Підприємництво і торгівля. 2021. – № 28 – С. 89-96.
51. Сидоренко К. В., Шеремет О. В. Наслідки COVID-19 для світової економіки: перші підсумки 2020 року / К. В. Сидоренко, О. В. Шеремет // Економічний простір. – 2021. – №168. – С. 29-36.
52. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України: колективна монографія за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т. О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2019. – 350 с.
53. Сурай А. С. Бізнес-середовище – пріоритетна складова і тригер розвитку регіонів України. ДонДУУ / А. С. Сурай // Менеджер. 2018. – № 2 (79). – С. 105-113.
54. Сучасні перетворення міжнародного бізнесу: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (31 березня 2021 року, м. Харків) / за заг. ред. С. І. Архієреєва, І. О. Дерід. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 214 с.
55. Титаренко Л. М. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи / Л. М. Титаренко // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. – Вип. 22. – С. 114-118.
56. Топольницька Т. Б. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України / Т. Б. Топольницька // Ефективна економіка. 2020. – № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783>

57. Тупота І. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України. Секція 1. Економіка України: глобальні виклики та національні можливості / І. Тупота // Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. – Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 20 квітня 2022 р. – м. Черкаси. Черкаси: ЧДБК, 2022. – С. 35-37.
58. Федоришина Л. М. Дослідження тенденцій розвитку міжнародної інтернет-торгівлі та міжнародного поштового обміну / Л. М. Федоришина // Митна безпека. 2018. – Вип. 2. – С. 218-232.
59. Швець Г. О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні / Г. О. Швець // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки : зб. наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. – Вип. 34. – С. 31–39.
60. Шиманська К. В., Бондарчук В. В. Ефект Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС на вітчизняний імпорту та експорт / К. В. Шиманська, В. В. Бондарчук // Економіка, управління та адміністрування. 2021. – № 2 (96). – С. 25-30.
61. Шнурова І. Міжнародна економічна інтеграція на сучасному етапі розвитку / І. Шнурова // Міжнародний менеджмент, 2017. – № 4. – С. 23-28.
62. Adlung, R. and M. Roy. Turning Hills into Mountains? Current Commitments under the GATS and Prospects for Change // Journal of World Trade. – 2015. – 39 (6), – pp. 1161-1194.
63. Amirapu, A. and A. Subramanian. Manufacturing or Services? An Indian Illustration of a Development Dilemma, Centre for Global Development Working Paper. 2015. – № 409. – June 2015.
64. Andrenelli A., C. Cadestin, K. De Backer, S. Miroudot, D. Rigo, M. Ye. Multinational production and trade in services", OECD Trade Policy Papers. 2018. – №. 212. – OECD Publishing, Paris.
65. Ariu A., Breinlich H., Corcos G., Mion G. The Interconnections between Services and Goods Trade at the Firm-Level // Journal of International Economics. 2019. – № 116. – pp. 173-188.

66. Arnold J., Mattoo A., and Narciso G. Services inputs and firm productivity in Sub-Saharan Africa: Evidence from firm level data // *Journal of African Economies*. 2018. № 17 (4). – pp. 578–599.
67. Arnold J., B. Javorcik and A. Mattoo. Does services liberalization benefit manufacturing firms? Evidence from the Czech Republic // *Journal of International Economics*. – 2020. – № 85 (1). – pp. 136–46.
68. Arnold J., Javorcik B., Lipscomb M., and Mattoo A. Services reform and manufacturing performance: Evidence from India // *The Economic Journal*. – 2015. – № 126. – pp. 1–39.
69. Baier S. L. On the widely differing effects of free trade agreements: Lessons from twenty years of trade integration // *Journal of International Economics*. – 2019. – Vol. 116. – P. 206–226.
70. Balchin N., B. Hoekman, H. Martin, M. Mendez-Parra, P. Papadavid, D. Primack, and D. Willem te Velde // *Trade in Services and Economic Transformation*, – Overseas Development Institute, London.
71. Bertho F., I. Borchert, and A. Mattoo. The Trade-Reducing Effects of Restrictions on Liner Shipping // *Journal of Comparative Economics*. 2016. – № 44 (2), – pp. 231-242.
72. Beverelli C., M. Fiorini, and B. Hoekman. Services Trade Restrictiveness and Manufacturing Productivity: The Role of Institutions // *Journal of International Economics*. – 2017. – № 104 (1). – pp. 166–182.
73. Boiko V., Kwilinski A., Misiuk M., Boiko L. Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. *Economic Annals-XXI*. 2019. – Vol. 175. – Is. 1-2. – Pp. 68–72.
74. Borchert I., B. Gootiiz A. G. Goswami and A. Mattoo. Services Trade Protection and Economic Isolation // *World Economy*. – 40:3. – pp. 632-652.
75. Borchert I., B. Gootiiz, and A. Mattoo. Policy Barriers to International Trade in Services: Evidence from a New Database // *World Bank Economic Review*. – 2014. – № 28 (1). – pp. 162–188.

76. Doll A., Friebe D., Rückriegel M. Global Logistics Markets. Roland Berger Strategy Consultants GmbH. 2014. 49 p.
77. Fiorini, M. and B. Hoekman. EU Services Trade Liberalization and Economic Regulation: Complements or Substitutes? Review of International Organizations // Published online: 26 November 2018.
78. Fiorini, M. and B. Hoekman. Services Trade Policy and Sustainable Development // World Development. – 2018. – № 112. – pp. 1-12.
79. Fiorini M. and B. Hoekman. Trade Agreements, Regulatory Institutions and Services Liberalization // Global Policy. – 2018. – № 9:4. – pp. 441-450.
80. Choi B.Y. Preferential Trade Agreements of China, Japan and Korea: Towards Deeper Integration. 2017. URL: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/10763/KIEPopinions_no103.pdf
81. DiCaprio A. Regional trade agreements, integration and development. 2017. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/179226/1/adbi-wp770.pdf>
82. Kepsatoglou K. The gravity model specification for modeling international trade flows and free trade agreement effects: a 10-year review of empirical studies. The open economics journal. 2010. – Vol. 3, –№ 1. URL: <https://benthamopen.com/contents/pdf/TOECONSJ/TOECONSJ-3-1.pdf>
83. Kowalski, P., J. Lopez Gonzalez, A. Ragoussis, and C. Ugarte. Participation of Developing Countries in Global Value Chains: Implications for Trade and Trade-Related Policies // OECD Trade Policy Papers. – 2015. – no. 179, OECD Publishing, Paris.
84. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., & Boiko L. International Tourism Development in the Context of Increasing Globalization Risks: On the Example of Ukraine's Integration into the Global Tourism Industry. Journal of Risk and Financial Management. 2020. – № 13(12), – P. 303.
85. Kwilinski A., Dzwigol H., & Dementyev V. Transnational Corporations as Entities of International Entrepreneurship. International Journal of Entrepreneurship, 2019. – № 23(S14), – P.1-6.

86. Lestage R., D. Flacher Y. Kim, J. Kim, and Y. Kim. Competition and Investment in Telecommunications: Does Competition have the Same Impact on Investment by Private and State-Owned Firms // *Information Economics and Policy*. – 2013. – № 25. – pp. 41-50.
87. Liu X., A. Mattoo Z. Wang S. Wei. Services Development and Comparative Advantage in Manufacturing // *World Bank Policy Research Working Paper 8450*. 2018. – May 2018. – Washington DC.
88. Low P. and Pasadilla G. O. Manufacturing-Related Services: Summary Report, in *Services in Global Value Chains: Manufacturing-Related Services*, APEC Policy Support Unit, November. – 2015, Singapore.
89. Miroudot S. and B. Shepherd. Trade Costs and Global Value Chains in Services, in Sauvé and Roy (eds.), *Research Handbook on Trade in Services*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham (UK). – 2016. – pp. 66-84.
90. Nguyen V.T.H. The Effect of Trade Integration on Business Cycle Synchronization in East Asia. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*. 2020. – Vol. 7, – № 8. – P. 225–231.
91. Roy M. Elevating services: Services trade policy, WTO commitments, and their role in economic development and trade integration. *Journal of World Trade*. 2019. Vol. 53, № 6. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/195774/1/166318786X.pdf>
92. Skrypnyk N., Sydorenko K. The main components of the formation of a modern innovation base of competitiveness in the context of globalization transformations // *Бізнес-Інформ*. – 2019. – № 4. – С. 115-123. – DOI 10.32983/2222-4459-2019-4-115- 123.
93. Global aspects of national economy development in the conditions of transformational changes: collective monograph / L. O. Aleschenko, O. V. Averchev, V.O. Boiko, S. Yu. Bolila, L. V. Borovik, O. V. Cheremisin etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2021. 248 p.
94. The EU Solution to Deal with the Dutch Referendum Result on the EU-Ukraine Association Agreement. URL:

<http://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/eu-solution-deal-dutch-referendum-result-on-the-eu-ukraine-association-agreement>

95. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

96. Офіційний сайт Національного Банку України. URL:

<https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>

97. Офіційний сайт OECD Science, Technology and Industry Outlook. URL:

https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MEI_BOP6

98. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://unctadstat.unctad.org>

99. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>

100. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://data.worldbank.org>

ДОДАТКИ.

Додаток А.

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн.дол. США	у % до 2020р.	% до обсягу	млн.дол. США	у % до 2020р.	% до обсягу	
Усього	13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0	5563,1
у тому числі							
Австрія	251,6	141,4	1,9	114,6	101,9	1,5	137,0
Бельгія	138,7	126,8	1,1	181,2	118,3	2,4	-42,5
Білорусь	111,0	96,7	0,8	106,5	106,0	1,4	4,5
Болгарія	65,2	135,3	0,5	69,3	256,3	0,9	-4,1
Британські Віргінські Острови	99,4	63,5	0,8	4,6	65,0	0,1	94,8
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	83,1	130,4	0,6	11,1	250,8	0,2	72,0
Грузія	58,7	166,2	0,5	50,9	149,8	0,7	7,9
Данія	229,2	117,8	1,7	82,0	102,6	1,1	147,2
Естонія	142,4	70,2	1,1	62,1	134,1	0,8	80,4
Єгипет	183,0	530,1	1,4	169,9	233,3	2,2	13,1
Ізраїль	371,3	172,6	2,8	40,2	118,7	0,5	331,0
Індія	157,3	162,6	1,2	8,5	92,5	0,1	148,8
Ірландія	119,2	99,8	0,9	374,7	142,8	4,9	-255,5
Іспанія	74,8	152,7	0,6	46,2	128,1	0,6	28,6
Італія	125,8	142,4	1,0	43,2	105,7	0,6	82,6
Канада	110,5	104,2	0,8	21,8	39,1	0,3	88,7
Китай	88,6	71,3	0,7	298,7	151,5	3,9	-210,1
Кіпр	396,0	96,9	3,0	342,2	143,4	4,5	53,8
Латвія	50,2	112,8	0,4	68,0	158,7	0,9	-17,8
Литва	71,5	125,9	0,5	69,8	179,9	0,9	1,7
Люксембург	31,2	112,9	0,2	110,8	165,3	1,5	-79,6
Мальта	254,1	174,9	1,9	236,4	203,3	3,1	17,6
Нідерланди	324,7	133,5	2,5	139,8	124,3	1,8	184,9
Німеччина	717,3	113,8	5,5	458,9	109,2	6,0	258,4
Об'єднані Арабські Емірати	406,9	122,7	3,1	124,5	160,2	1,6	282,4
Польща	462,7	104,9	3,5	273,2	135,9	3,6	189,4
Республіка Молдова	70,1	121,1	0,5	36,7	129,7	0,5	33,3
Російська Федерація	1935,2	73,4	14,7	176,3	100,2	2,3	1758,9
Румунія	124,5	111,3	1,0	25,0	115,4	0,3	99,4
Сингапур	65,6	130,9	0,5	30,1	196,2	0,4	35,5
Словаччина	46,2	88,2	0,4	36,9	153,1	0,5	9,4
Сполучене Королівство Великої	802,4	126,2	6,1	594,5	114,4	7,8	207,8
США	1901,3	134,0	14,5	781,2	113,6	10,3	1120,1
Туреччина	374,3	256,5	2,9	935,7	212,0	12,3	-561,3
Угорщина	254,3	126,6	1,9	41,2	70,7	0,5	213,1
Франція	250,1	136,7	1,9	178,2	136,5	2,4	71,8
Чехія	122,3	115,5	0,9	67,4	124,7	0,9	54,9
Швейцарія	1160,6	149,1	8,8	276,2	127,2	3,6	884,4
Швеція	114,7	108,0	0,9	89,8	156,9	1,2	24,9
Довідково:							
Країни ЄС	4494,2	117,5	34,2	3232,8	134,3	42,6	1261,4

Джерело: [97]

Додаток Б

Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн.до л. США	у % до 2020р.	% до обсягу, розділу	млн.до л. США	у % до 2020р.	% до обсягу, розділу
Усього		13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	01.	1528,0	113,0	11,6	10,2	337,1	0,1
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	01.01	6,5	83,9	0,4	0,7	961,1	6,9
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	01.02	1521,5	113,1	99,6	9,5	321,6	93,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	02.	298,8	126,3	2,3	75,0	122,1	1,0
Транспортні послуги	03.	5314,7	106,5	40,4	1733,7	163,4	22,8
Послуги морського транспорту	03.01	624,8	103,1	11,8	581,9	187,8	33,6
Послуги річкового транспорту	03.02	36,1	140,2	0,7	к	к	к
Послуги повітряного транспорту	03.03	1728,3	215,4	32,5	539,2	168,6	31,1
Послуги залізничного транспорту	03.05	442,6	109,2	8,3	280,7	142,2	16,2
Послуги автомобільного транспорту	03.06	400,8	117,9	7,5	228,4	129,4	13,2
Послуги трубопровідного транспорту	03.07	1675,1	68,6	31,5	к	к	к
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	03.09	338,1	105,6	6,4	45,9	166,2	2,7
Послуги поштової та кур'єрської служби	03.10	68,9	149,0	1,3	56,4	199,8	3,3
Послуги, пов'язані з подорожами	04.	337,4	128,1	2,6	1578,0	224,5	20,8
Послуги з будівництва	05.	53,6	71,1	0,4	52,6	132,9	0,7
Будівництво за кордоном	05.01	44,2	76,0	82,5	33,3	124,0	63,2
Будівництво у внутрішню економіку	05.02	9,4	54,7	17,5	19,4	151,6	36,8
Послуги зі страхування	06.	121,2	208,2	0,9	129,7	102,2	1,7
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	07.	91,9	88,7	0,7	509,8	108,1	6,7
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	08.	60,5	63,7	0,5	607,4	112,4	8,0
Послуги франшизи та використання торгової марки	08.01	8,9	115,5	14,8	229,2	127,8	37,7
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	08.02	39,7	89,8	65,6	279,8	102,5	46,1
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	08.03	3,8	10,3	6,3	0,7	135,9	0,1
Інші роялті	08.04	8,0	139,8	13,3	97,7	111,9	16,1
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	09.	3856,6	126,4	29,3	661,9	117,8	8,7
Телекомунікаційні послуги	09.01	101,6	108,7	2,6	102,7	119,5	15,5
Комп'ютерні послуги	09.02	3044,7	129,8	79,0	385,2	116,4	58,2
Інформаційні послуги	09.03	710,2	115,9	18,4	174,0	119,9	26,3
Ділові послуги	10.	1437,3	114,4	10,9	1115,9	112,3	14,7

Продовження додатку Б

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн.до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу	млн.до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу
Послуги дослідження та розробки	10.01	152,3	121,5	10,6	35,7	122,6	3,2
Професійні та консалтингові послуги	10.02	719,6	117,0	50,1	633,7	114,0	56,8
Наукові та технічні послуги	10.03	314,3	116,8	21,9	127,1	107,7	11,4
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	10.04	0,6	118,4	0,0	0,2	0,6	0,0
Послуги сільського господарства та послуги видобутку	10.05	3,8	50,2	0,3	5,7	25,7	0,5
Послуги операційного лізингу	10.06	46,6	102,2	3,2	223,3	141,4	20,0
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	10.07	49,2	64,7	3,4	23,9	97,2	2,1
Інші ділові послуги	10.08	151,0	128,6	10,5	66,4	116,0	6,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	11.	47,1	146,6	0,4	21,1	168,4	0,3
Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	11.01	17,7	128,6	37,6	15,2	248,6	71,8
Культурні та рекреаційні послуги	11.02	1,7	101,8	3,7	2,7	69,4	12,7
Інші особисті послуги	11.03	27,7	166,0	58,8	3,3	127,4	15,5
Державні та урядові послуги	12.	9,3	125,1	0,1	1098,1	96,5	14,5

Джерело: [97]

Додаток В

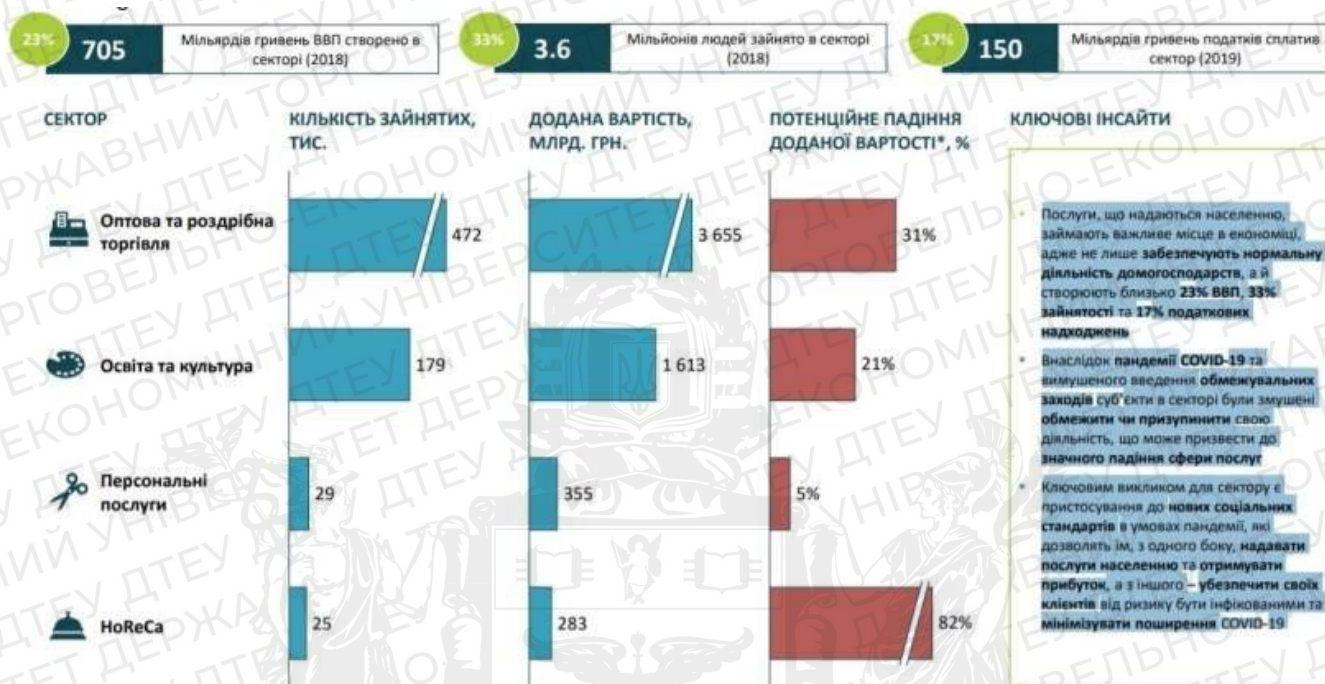

Рис. В.1. Стан сфери послуг в Україні у 2019-2021 роках

Джерело: [100]